

Alg. 825

F. 3857

A

T. 3834.

Langenuid pruut

Minakassa ilusam roos.

A. von Moltke järele J. Liiva.

Bind 20 kop.

1902.

„Glutarkus.“ Kuulsa Inglise kirjaniku Smilese kirjadest. Gesticistanud P. Grünfeldt. G. Pihlaka kirjastus. Neli annet, iga üks umbes 240 lht. Iga anne 60 kop.

Wiimajel ajal on meil palju selle üle kurdetud, et turwalt kuulsad „põnewad“ meie kirjaturgu üle ujutawad. See on paraku tõsi. Aga tõsi on ka, et meie waimutoit ometi ainult selle haganahunitu hoolets pole jäetud, waid meile on õnneks ka teistsugu waimutoitu pakutud, mis ka tõesti toit on. Selle tuumaka kirjanduse eesotsas seisab küll „Glutarkus“. Si see pole meie oma wainul walminud wili — kuis wõiksgi me oma uudis-põlult ju nii wägewat wiljakaswu loota — waid raamat tutvustab meid kuulsa mõtleja Smilese (Smails) mõtetega, mis mõnda aega ju terwes haritud ilmas, mitmeskümmes keeles tutwaks ja wäga lugupeetawaks on saanud. Gesticiteeles on seni nendest ainult katteid ilmunud, nimelt J. Järwe kirjatöödes, siis ka mõnes ajalehes, (nimelt ka „Linda“). Siin raamatus on nüüd nendest suurem kogu meie rahwale tutvustatud, ja südamest soowime, et Gesti lugejad niisugusest lugemisest seda tulu saaks, mis sellest õigel lugemisel saada wõib. Sest Smilese pole sugugi kirjanik „üts neistfinastest“, kes aga lugejate kõrwu tõistada, nende naeruerfusid elustada tahawad ja selle tõttu omale odawat kuulust loitawad, waid Smilese kirjutustel on tõsine tuum, mis lugeja filmaringi suurelt laiendab, tema hinge paremaid jõudusid, mis wõhel uinumas on, elustab ja äratab, nimel ülirohket eeskujude najal, mida ta oma kirjutustel ilka ja alati ette toob. Sest kuna küll Smiles ise suur ja sügaw mõtleja on, ei kuuluta ta meile ometi sugugi üksi oma tarkust, waid tõik ta kirjatööd on alaliselt muude tutwate ja tähtsate meeste lohaste ütlustega läbi põimitud. Ja selles ep ta kirjade suur tähtsus seisabgi, et me siin mitte ühe mehe jalge ees ei istu ta õpetusi kuulmas, waid me wastu räägiwad siin terve inimesesoo suuremad waimud. Meie hool aga olgu, et meie seda kõnet mitte kõrwast sisse, teisest wälja ei lasaks, waid südamesse wõtaks. Siin on tõsine kulla kaewandus igale waimuwalgustuse soowijale. Raamatu laialist sisu ta mitmekesisuses ligemalt nimetada, pole siin wõimalik; wõtku aga iga edasipüüdw eestlane raamat ise kätte. Sellel on enam wäärtust kui sajal „põnewal“ tollu.

„Linda“ 1902.

T. 3854.

Languend pruut

Minahassa ilusam roos.

Tõesti sündinud juhtumise põhjusel.

A. von Moltke järel J. Liiva.

Tallinnas, 1902.

Trükitud G. Pihtla' a kuluga.

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 18 мая 1902 года.

ENSV TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

32939

Ger mann'i trükitaja trükk, Jurjewis.

Languud pruut.

Minahasfa*) ilusam roos.

Hurrah, hurrah!

Kuis on see maa nii ilus,

Kus roosid õitsevad,

Kus tasa õrnad hääled

Nii armsalt hõljuvad.

Minahasfa, sa ilus imede maa,

Sa kuulus kaugele!

Haljendawal mere rannal ja

Pööd õitsma ilule.

Hurrah, hurrah!

Kes on see ilus neiu,

Kes ingli sarnane?

Näeb teda saare peiu

Ja kaotab südame.

Suna, sa õitsjed iluga;

Su mustjais filmades,

Seal loidab elu tuluke

Pea rõõmus, walu sees.

(Rahwalaul Minahasjas.)

Hurrah! Silmad wälkusiwad ja taktis
plakutati kâsa India mängule ligi. Sealt ta

*) Minahasfa on maakoht Makasfases, Jawa saarel, mis India okeanis.

tuleb, sirge, tubli pois, wiskab suure hõberaha kõrwal olewasse wast waagnasse, nii et wast rahad üles kargawad. Mas Hasan on rikka külapealiku poeg Birodessaft. Pea ümber on temal siidi rätik ja wõöl kiwide ning kullaga ilustatud India pistoda. „Mas Hasan! Mas Hasan!“ käib sahin läbi rahwa hulga. Mäng kõlab täies jõuus; noor, auus Minahassa noormees lehwitab oma punase walgekirju laia siidi lindiga ja astub dõtsutades tantšijanna (tantšija naesterahwa) wastu. Tantšijanna on peaaegu weel laps, waewalt neljateistkümnne aastane, aga lõunamaa palawa päikese all on tema waraselt walminud, tema filmist paistab teadmine, et ta naesterahwa täiuses on. Jah, Suna on täis iludus. Kui tema 12. aastane oli, hakkas ta awalikuis kohtades tantšima ja sai nimeks: „Minahassa ilusam roos.“ Ta on omas ilus kui ditsew roos päikese paistel. Tema lahtised, fiinikas=mustad juuksed langewad kui tuulest kantud päikese kiired alla. Tema ilusad kui mõõdu järele walatud näojooned oleks sünnis eeskuju maalijale. Tema filmad „loitwad pea rõõmus, walu sees,“ ütleb rahwalaul.

Naeratas tema, siis pigistasiwad noored mehed oma käe pistoda ümber. Häda sellele, kelle wastu tema naeratas, see pidi oma elu pärast kartma: kihwtitatud põueoda oli sellel armukadedate poolt oodata.

Mas Hasan seisjis Suna ees; tema põlewad pilgud langejivad wärišewa Suna peale. Ešimene kord omas eluš wärišes see iše mehe pärašt, sešt sale, tugew, korraliku näojoontega Mašši kaju awaldaš möju ta peale. Tema wärišes selle mehe elu eest, sešt ta teadiš, kui kallist see mees kõige wähe ma tema poolt tähele paneku eest maksma pidi.

Döwahi löögid tong-tongi peal (puu künad tunni aru kuulutuselš) kuulutajiwad keškööd. Šidu oli lõpetatud. Suna wöttis omad ehted ümber, wištkaš kirju liniku olade ümber ja waataš oma šišewötet. See läts korda. Šikkamööda laštis ta Mas Hasani hõbetükki üle šorme de libiše da; õnnelik naeratus liiknaš tema suu ümber ja ta hambad paistiwad kui pärli nõör ta huulte wahelt.

Üts õlilamp kustus teise järel ja elanikud kadujiwad oma lähedal seišwatesse onnidesse.

Kergel sammul astus ka Suna kodu poole. Waewalt oli ta mõned sammud astunud, kui mustjaš kaju kui ma alt tõusnud ta ees seisjis.

„Mas Hasan!“ hüüdis ta kohkudes ja pidas sammu.

„Suna!“ Ta seisjis uhkeste neiu ees. Tema wälkuw film waataš neiu omadesse. Neiu löi filmad maha. Ta astus neiu ligi, see taganes, ehmatuš paistis selle näol. „Lase olla, Mas Hasan, ära lähene mulle mitte, see toob sulle

hukatust!" Mas naeris. Seesama hääleta naermine nagu see tema sugurahwa juures oli, walged, läikivad hambad tunnistasiwad üksi seda, kui nähtawale tuliwad.

"Kõõmu peab see mulle tooma, mitte hukatust. Misparast hukatust?"

"Et teised seda wihtawad ja surmawad, kes minule ligineb," sofistitas tema ja tõstis omad wäikesed käed Mas Hasani poole üles. See firgus weel pikemaks, ta parem käsi liikkas pistoda ettepoole ja jäi selle pea peal seisma.

"Surmawad?" kordas Mas wenitades. "Muid surmawad? Ha, see mees pole weel süündinud, kes Mas Hasanil ka ühte juukse karwa wõiks kõwerdada."

Suna waatas ta peale, mõeldes: küllap tema küll mees wõib olla, kellele ükski wiga ei suuda teha. Tema imestab teda, aga armastada? Sellest ei teadnud tema neiulik jüda weel midagi.

"Aga midagi ma tahtsin sulle ütelda," wõttis Mas Hasan sõna. "Tantsimist pead sina jätma; seda ma ei kannata."

"Oh häda! Mas, kuidas wõin mina tantsimist jätta, millest pean siis mina ja minu wäetid wanemad elama?"

"See on minu asi, Suna. Weel täna põleta need tühised ebemed ära, mis tantsu ajal sinu ümber on."

Suna firgus ja uhkeste ütles ta :

„Minult see wõib minu kaitseja olla, kes minu isand on, ainult tema wõib mind kaskida.“

Mas Hasau naeris pilkawalt.

„Dota, mu turtel = tuite, ja pead mind weel tunda saama.“

Raugel hommiku pool tõusis õrn koidupuna nähtawale. Päew algas. „Mata-hari“ (päewa-film, nagu Malai nii luulelikult ütleb) tegi oma filmalauad lahti ja wirwendades tuliwad purpuri punased kiired nähtawale.

Bea lahtus Suna Mas Hasaniist ja ruttas koju poole: „Mulle ta saab, mulle — ja peaks ka maa ja taewas kokku langema.“

Hollandi suure kaubalinna Amsterdami äärel, kesklinna mürinaast eemal, on ilus ja armas suwemõis (kus suurtsugu rikkad suwe ajal rahus elawad). Ta seisab Inglise moe järele sisse seatud aias, mida ka mõned lehtmajad armsaks teewad.

Ilus suwepäew. Minheer van Santen (herra von Santen), suwemõisa omanik, istus ühes lehtmajas ajaleht käes.

Manilla sigari suitsupilw hõljus tema näo ees. (Nagu paljudel, nii oli ka von Santenil see puudulik külge, et tema harjunud ja moeks saanud tubaka suitsetamist ei wõinud jätta, waid oma himu pidi orjama.)

Dotamata tormas üks noor mees lehtmajasse ja hüüdis :

„Tere hommikut, isa! Olen luba kätte saanud! Nuu pärast lähen juba kui 2. klassi inshener (tee ehituse meister) ilusasse Minahasasse.“

Van Santen lastis ajalehe pikkamööda langeda ja waatas läbi suitsu pilve oma poja peale. „Ma soovin õnne!“ ütles tema ümiseswal toonil. „Igaüks on oma õnne sepp.“

Priske noor mees tema ees punastas kergelt.

„Anna andeks, isa. Ma tunnen sinu armumist. Lase ma lähen esiti sinna ja hakkan tööle siis lepid ka sina minuga.“

Raubaherra van Santen naeris mõnitawalt ja koputas parema kotiora sõrme nukuga wastu lauda.

„Muidugi, muidugi! Kanna ka sina omalt poolt hoolt, et laisklejate hulka ristiusu lipu alla suuremaks koguda, et sellega meie hoolakate asutajate jõukas elu täiesti otša leiaks.“

„Aga isa, seda pead sina ometi õigesti tunnistama, et Minahasja terwes ilmas eeskujulik asutus on.“

Van Santen liigutas kannatamatalt.

„Palun, lase mind ära rääkida,“ jutustas poeg hiilgawail filmil edasi. „Ütle, misjaguse teise jaare peal leiad ja weel ühte niisugust eeskujulist talitust kui Minahasjas? Rahwas on ilus, tugew, suurelt jaolt risti usku ja pöörab Europa hariduse poole: kusagil ei ole põl-

lutöö ja karjakaswatus, nimelt hobusekaswatus, nii õitswal järjel, kui just seal.“

Herra van Santen wiskas oma pooleli suit-
situd sigari kaugele ära ja ütles ärewil toonil.

„Sinu kiidulaulule ei wõi mina mitte ligi laulda. Just see neetud Europa haridus, mida rahwas seal wastu wõtab, on hukatuseks. Sealne rahwas tahab ei tea kui kõrgele tõusta ega wiitsi enam tööd teha ja istanduse (mõisa) omamisi harigu ise oma perekonna liikmetega oma põldu ja pidagu talitust. Usu mind, Wit, India-
lane ei kõlba mitte ristiusule ega haridusele. Sellest ta ei jõua aru saada ja ta läheb wastit-
tuks ja laisaks.

Oleks terve saarestik nii kui Minahasja, siis peaks Holland küll omad sealsed istandused ja ettewõtted maha jätma ja oma naabrite juure igapäewast leiba kerjama minema.“

See külm ja kitsarinnaline otjustus, nagu noor van Santen seda nimetas, tungis teda eemale; tema oli aga oma wanemate wastu auustuses nii harjunud, et ta wastuseks mitte sarnast kõnetooni ei tarwitanud.

Wagusjal, auusal, aga kindlal toonil wastas ta: „Jsa, sina mäletad, et mina mõne aasta eest nii Jawa saarel kui ka Makassaris reisisin. Minult seda wõin mina ütelda, kui Jawa saare päris elanikka Minahasja omadega wõrreldakse, siis jääwad Jawalased taha, olgu küll, et Jawa-

lasi saarte rahvastest kõige rohkem haridust wõtwaiks peetakse."

Kaubaherra naeris; tema naeris põlastades.

"Bravo, Bit! Lõpetaks näen ma koguni weel neid päiwi, kus sina mulle aasta pärast ühe niisuguse aruldase Minahasja öietese kui minija koju tood. Ha, ha, ha!"

Ka Bit van Santen wõttis oma isa lustakast tujust osa, mis läbi ärew, torkaw sõnawahetus nende wahel lõppis.

Bit van Santen, kui ainus poeg, pidi kaupmeheks jääma nagu ta isa, wanaisa ja selle isa oliwad olnud; wiimane oli Hollandi Ida-India kompani liige olnud ja nii van Santenite rikkusele aluse pannud. Bit oli muidu kõigis isa tahtmise järele teinud, aga selles asjas ei täitnud ta isa tahtmist mitte, ehk isa küll arwas oma nõudmist õige ja arusaadawa olema. Bit van Santenil oli sõber ja selle isa oli Indias palju aastaid inshtener olnud; selle jutustused oliwad teda fihutanud. Ujad tuliwad, kus rasked tormid selles waikses suwelossis möllasiwad. Wynheer van Santen poleks ka mitte wihasemalt üles karanud kui tema poeg oleks ütlenud, et ta kõietantsijaks tahab saada. Mevrouw (proua) van Santen, tasane, oma mehele kõigis asjus järeleandlik abikaasa, mõistis asja nii targu seada, et isa pojale luba andis peale inshteneri eksami tegemist reisi Ida-India asumaadesse ette wõtta. Sellega

oli mõitlus läbi: van Santenite kaubamaja pidi siis peale isa surma selle perekonna käest ära minema.

Sellel reisiril tõusis noore van Santeni südamel palaw soov asumaade elanikka nende orjajast järel jäänud madalusest inimese väärtusele tõsta. See suur mõte tõusis sel ajal ülepea elule. Pea reisirilt tagasi tulekut olivad Bitil isaga alati waieluseid ees. Poja uueste ärareisimine aga tõi sellele lõpu. Lahkumine oli walus; oli see ju nende ainus poeg, kes laia ilma läks. Kui proua van Santen hiljem oma armast taga nuttis, mis ju tihti sündis, siis kustus ta wana Santeni sigar ja ta pühkis oma filmi.

Mu Minahasja, armsam maa,
 Sa ilul õitse otjata!
 Su põllul ja su aias,
 Seal roosid õitsewad;
 Su kohiwas metsas,
 Seal õhud heljuwad.
 Suna, sa ilusam ilu,
 Üle mere kuulus sa;
 Küll sinu poole püüab süda,
 Sa Minahasja kallim roos.
 Hurrah! Hurrah!

(Rahwalaul Minahasjas)

Rõõmustage, rõõmustage! Elagu Suna,
 see ilusam tantšijannadest!

Rikka külapealiku Mas Hafani isa juures Wirodessas oli pidu. Külapealiku 9 aastasel tütre, Kaduul, ja salamagafini ülewaataja 12 aastasel pojal, Kromul, olivad pulmad. Ühe külapealik oli muhamedi usule truuks jäänud. Hommikul olivad peigmees ja pruut toredaste ehitud kandraamidest Wirodessas ümber saanud kantud, kus juures koledaste käratseti ja ilutulesid põletati, õhtul tuli pidu. Taga pool ruumika weranda*) peal on pidu söögilaud Europa moe järele kaetud, kus auusamate hulgas ka Hollandi ametnikud ja mõned istanditud (mõisnikud) istusiwad. Ka lilled ei puudu ilustuseks laua peal. Väljas, kruusaga kaetud platsil, istusiwad mattide peal poolringis pidulised maa pärisrahwa soost, kõrwal olivad mängumehed, keskel oli kangeste lõhnaawate lilledega üle külwatud matt Sunale, selle tantsijannale.

Walges riides teener oli laua juures teenimas, rahwas õues sõi lusika ja kahwli asemel peoga riisi ja praetud kanaliha.

Ühtiselt ilmus ta, Minahassa ilusam roos, Suna, armas tantsijanna.

„Olge rõõmsad, olge rõõmsad! Elagu Suna, ilusam tantsijannadest!“ hüüdsiwad wäljasistujad; Suna aga astus fergelt ja wiisa-

*) on ruum (tuba), millel wälimine sein pündub, iseäranis suwel tarwitatakse teda ta laheda wälise õhu pärast.

kalt kui metsast väljatulija hirv läbi rahva ribade kuni lauani ja jäi seal maakonna esiniku selja taha seisma, et sellele söögilaulu laulda. See aga näitas ühe noore kena mehe poole, kelle waade juba tantsijanna peal wiibis.

„Seal istub uus wõdras, laula temale!“ fofistas tema tantsijannale. Sealse kombe järele sai see auu igale fisserännanud Europlasele osaks, et temale kui uue wõdrale lauldi.

Suna imeilusad filmad pöörfiwad wõdra poole. Ta astus tooli peal istuwa wõdra selja taha, kerge puna lendas üle tema tõmmuka näo.

Tasa kui tuulest puudutatud kandle keelte helin kõlas tantsijanna laul, tema laulis waitseid, pea kurbu, pea rõõmsaid Minahasja rahwalaulu, tema laulis nendes küll walust, mis rinda lõhema paneb, küll rõõmust, mis südant hüppama sunnib, tema laulis kõik seda, millest armastus wälja hoowab.

Bit van Santen, seep see uus wõdras oli, waatas mõnikord ta armsa näo pääle. Tõeste see oli küll selle õnne wäärt, mida naaber Bitile kõrwa fisse fofistas: „Minahasja ilusam roos!“ Tema wõttis oma eest laualt walge roosi ja ulatas selle üledla tantsijannale. Suna wõttis selle wastu ja maha löödud filmil pistis seda oma finimustade juuste fisse.

Sөөk oli mööda. Suna walmistas tantsule. Tasa kõlas India mäng. Tantsijanna

pidi isandatele laia, kirju siidi linti ulatama, et need end tantsust lunastaksivad. Bitile kui uue mõõrale pakuti seda kõige enne; tema wiiskas kuldraha waagnasse ja sofiistas Malai keeles tüdrukule: „Minahassa ilusam roos, sinusarnane lõhnab ja ehib, aga ei tantsi mitte.“ See lõi omad filmad üles, küsivad, kartlik waade langes Biti peale. Bit tahtis veel midagi juurde lisada, aga juba oli see naabri ette astunud, et ta sellelt tavaliku lunastuse hinda võtta.

Dö jõudis. Tähemeri hiilgas taewa all ja kuu walas oma hõbewalgusega saledaid palmilehti. Mängu kisa ja rahwahulga waimustatud hüüete sekka kuuldus inetu hiiglasliku gekko metsik kisa, kes kuhugil katuse peal ehk puu otsas oma saaki luuras. Rahwas õues platsi peal jõi teed ja suitsetas sigarid, isandad laual aga jõiwad weini*), rõõmus tuju oli igal pool.

Tantsijanna seadis äraminekule. Mas Hasan astus ta ette mati peale.

„Mina olen wäsi, Mas,“ ütles tema. „Pea tuleb päew ja isandad lahkuwad juba.“

Noore pealiku poja filmad põlesiwad, tema oli küll salaja weinist joonud.

„Lase isandad jooksta,“ kirjistas ta. „Sina tantsid, Suna, — ehk . . .“

*) Igale poole, kuhu Europlased wälja rännanud, on nad oma joogijumala ligi wiinud ja see patt on ka päris rahwa külge hakanud.

Järsku pööras end Suna, kui oleks ta kihwtise mao peale astunud; ta waatas Mas Hasanile otse filmi.

„Mina ei tantsi mitte enam, Mas Hasan, ütles tema kindlal häälel.

Beranda oli tühi. Teenijad kustutasivad suurema jao tulefid ära ja koristasivad söögi lanalt. Rahwas oli weel wäljas platsi peal ja hüüdis tantsu nõudes: „Aju,aju! (Edasi, edasi). Olgem rõõmsad!“

Mas Hasan haaras jämedal, jämedal, wägiwalla kombel Suna õrnast käewarrest kinni ja tõmbas ta mati peale; tema terawate, walgete hammaste wahelt tuli kuuldawale:

„Sina pead! Weel ialgi ei ole ükski tantsijanna Mas Hasanit põlanud.“

Siis ta wiiskas raha mängumeeeste ette ja hüüdis: „Aju,aju, teie! Mas Hasan tantsib.“

Suna kiskus end äkilise liigutusega lahti, kiürutas, tõmbas maast peo täie laiaks sõtkutud wa'geid lilla ja wiiskas nad möllawale inimesele näkku. Kui tiiger oma saagi kallale, nii tormas Mas Hasan taganewa tantsijanna peale.

„Mis fiin on? Mis on selle tüdrukuga?“
Inshener astus nende sõnadega mõlemate wahele ja waatas uhkel pilgul alla äritatud saare päriselaniku peale.

Ühe filmapilgu liikus Massi käsi pistoda järele, mida ta seljataga oma toreda wöö küljes kandis, aga tema allahetlik meel, mis kõige saare rahwa juurest Hollandi ametnikkude vastu leida on, sai tema äkilise wiha üle wõitu. Imeruttu muutus tema nägu tuimaks, üksluiseks, nagu seda saare rahwas kõrgest seisusest Europlase vastu ikka näitawad.

„Tantsijanna ei taha enam tantsida, armuline herra,“ ütles tema.

„Ja, mees, sest on juba ka küll, tüdruk on wäsinud,“ ütles noor insener ja pööris Suna poole, kes seal õgawail palgeil ja mahalöödud filmil seisis. „Mine koju, armas laps, uni läheb sinule täieste tarwis.“

Suna kumardas kergelt peaga ja pea kadus ta õue fiske piirawa tiheda bambuse pödsastiku taha.

Van Santen läks. Wihas kiristas Mas Hasan hambaid temale järele. Selle mehe läbi pidi tema siis Suna kaotama! —

Mädalad läksiwad mööda. Ilusa tantsijanna kuju ei läinud mitte van Santeni meelest. Tema oli Wirodesja küla tüdruku Suna kuju oma mälestuse järele üles joonistanud ja Europa moel riidesse seadnud, ja ta pidi tunnistama, et need saare tütarlapsede wäga sündisiwad. Temal tekkis mõte: kas ei peaks mitte seda saare

tütart katsuma haridusele tõsta? Et ole tema ülem insghener van Meilen ja selle proua tublid ja mõistlikud inimesed? Ja neiu Nelli? Noh, kas peaks küll ühel noorel naesterahwal paleus-
lijemat tööd olema, kui ühte oma kaasõde ala-
tusest üles aidata?

Noormees jõudis waewalt õhtut ära oodata. Õhtu on Indias külastäigu aeg. Waewalt oli päikene weeremud ja järsku pimedaks läinud, nagu see soojal maal ikka sünnib, ja van Santen ruttas ligi werst tema kodust eemal olewasse van Meileni istandusesse. Mõlemad naesterahwad istusiwad werandal ja õmblešiwad. Proua van Meilen näitas kui tütre wanem õde, oli ka alles 38 aastane. Nelli van Meilen sõnas kord naljatades: Emaga ei lähe ma enam ühegi pidu peale, sest herrad nõuawad siis minult, et ma neid oma wanemale õele esiteleva peakšjin."

"Ah, herra van Santen! Waat see on ilus, et teie end kord jälle näitate," nii wõttis proua van Meilen kätt ulatades külalist wastu. Nelli näo üle aga lendas õrn puna, kui ta wõõrale kätt andis.

Bit van Santeu istus naesterahwaste juurde ja rääkis igapäiſist asjust; tema oli ärewil, mis ka mitte proua van Meilenist tähele panemata ei jäänud. Tema küsis põhjuse järele, awalikult, nagu see Indias wiisakas seltkonnas mooduks on.

„Muidugi, proua, on minul midagi südamepal,“ ütles van Santen. „See asi puutub Wirodessa pulmasse.“

Nelli lastis oma töö sülle wajuda ja kuulatas.

„Ja siis?“

Ka proua van Meileni nägu läks uudishimulikuks.

Van Santen jutustas. Soojade sõnadega kirjeldas tema Sunat, selle noorust, ilu, wiisakust ja mõistlikku talitust ja lõpetas palwega, et seda tüdrukut majasse wõetaks ja ristiusus üleskaswatataks.

Proua van Meilen kuulas wagu si pealt; lõpetas ütles ta: „Mina onalt poolt olen väga hea meelega selle peale walmis, et waene omaft alatust oletust saaks wälja aidatud; sest seal ta lähets ikka kas warem ehk hiljem hukka. Aga, mu armas herra van Santen, mina ei wõi seda teile mitte lubada, siin peab minu mees otsust andma. Tema jõuab pea koju, siis paneme temale selle asja kohe ette.“

Van Santen tänas ja arwas naeratades: „kui proua seda tahab, küllap siis wõit meil käes on.“

Siis ta pööras Nelli poole, kes sõnalauusmata seda pealt kuulas: „Ja teie, neiu Nelli, mis teie selle kohta ütlete?“

Neiu liikkas juuksesalgad otja eest kõrwale ja ei wastanud mitte kohe. Tema silmad waatasiwad kui unes kaugusesse.

„Miks ei katsu teie oma hariduse tööd mitte Mas Hasani juures?“ küsis ta järsku.

See küsimine tuli noorele mehele ootamata.

„Mas Hasani juures?“ kordas tema tahtmata.

„Ja, miks siis mitte? Tema on väga terane noormees, nii tõendab vähemalt minu isa.“

„See poisj näitab aga väga wastik ja ülemeelne olewat. Waewalt usun ma, et . . .“

Plus wanter sõitis õue weranda ette, tugew ja tuline Makassari hobune oli ees. Ülem inshe-
ner van Meilen sõitis oma töölt koju. Tema oli pikk mees, lahke näoga, juuksed pisut hallid.

„No waata sinna, minu abi!“ hüüdis ta juba eemalt.

Paari hüppamisega oli Nelli üle weranda ja ruttas wantrile wastu.

„Ettewaatlikult, Nelli, Hektoril on mõnikord omad felmistükid!“ hüüdis proua van Meilen tütrele järele ja tõusis püsti.

„Minule üks musu ja Hektorile tükk suhkurt, nii on see õige, mu laps.“

Ülem insheener tuli wantrilt maha, teretas prouat ja tüdart südamliselt. Mõlemad mehed raputasiwad üksksteisel tublisti tätt.

„Isa,“ ütles Nelli, kes isa nähes jälle lustakaks sai. „Herra van Santen on mets-
roofi leidnud, niisugune tõug, mis ei lõhna, seda ta tahab meie aeda istutada ja niisugusets üles kaswatada, mis magusasti lõhnab.“

Ülem inshener waatas küsides oma alama peale. Proua van Meilen tuli ja seletas lühidate sõnadega van Santeni nõu. Tema mehe n ä g u läks tõsiseks. Nähtawalt ei meeldinud see asi temale.

„Awalikult öeldud, mina ei ole mitte nendega ühes nõuus, kes pärisrahwale kohe ristiusku ja haridust kaela tahawad suruda.“

„Teie ütlete nagu minu isagi, kes — —“

„Kes muidugi wäga mõistlik mees on,“ ütles majaisand noore van Santeni kõne järele. „Mis mina enese kohta pean tunnistama, olen ka mina selle mõtte poolt, et metsik rahwas haritud saaks.“

Van Santen tegi liigutuse, kui tahoks ta ütelda: Muidugi selge, miks siis meil weel sõnelda!

„Aga,“ jutustas van Meilen edasi, ühtlasi kui wastuseks nooremehel liigutuse peale. „Aga ainult siis, kui rahwas ise seda tahab, ise seda nõuab, ja ka ise uuele, paremale seisukorrale kindlaks jääb, ka siis, kui ta mitte enam meie mõju all pole. Seda on tähele panna.“

„Minahasjas näib lugu kahtlemata nii olevat,“ sõnas van Santen jekka.

Van Meilen ei pannud jekkaütlemist tähele, waid jutustas edasi: „Minul tuleb marshal Dändeli lugu meele. Tema oli tubli soldat ja sai Hollandi India üle kuberneriks pandud, sest tema oli kohane mees tarwilisel korral seal Ing-

laste sõrmede peale vaatama. Ühel ilusal päeval saab ta kodumaalt kirja, milles selle üle imestust avaldatakse, et tema aegus nii vähe ristiusu poole pöörmisi teatatud on. Dändels arvas, seal võib ju abi leida. Tema laskis tuhandeid Sawalasi Batawiasse kokku ajada, kogus nemad ühe määratu suure platsi peale, seadis platsi iga nelja nuka peale priitid ja laskis wett üle rahwa sadada. Seepeale saatis tema walitsusele teatuse, et nii ja nii palju tuhandeid päris rahwast on ristitud saanud."

Maer kolas. Nelli hüüdis kása plaksutades: „Meistritükk!“ Van Santen arvas, et see sarnastest juhtumistest ka ainus on. Waevalt oleks ka niisuguse toore sõjamehe poolt teist loota olnud, kes ju ka oma waljuse ja ettevaamata oleku läbi Sawalaste mässule põhjust andis, mis 1825—1830 Dippo Negoro juhatusel möllas."

„Dippo Negoro! kes oli see?“ küsis Nelli elawalt.

„See oli tangekaelne kui Spartakus, Schamil, Abdel Kader ja Nena Sahib,“ wastas van Santen. „Ka tema wõitles, nii kui teisedgi, ühe asja eest, oma rahwa wabaduse eest, mis kaduma pidi minema, ja läkski.“

„Ja, sel kombel, kui Dändels asja ette wõttis, ei wõi asjal küll kestwast tagajärge olla,“ jutustas van Meilen edasi. „Mul tuleb wabariik Siberia meelde (Põhja Amerika ühendatud

riikidest üks). Peale neegri wabastuse sõja lõppu saadeti tuhanded neegrid sinna ja seati neile haritud rahwaste moeline walitus sisse. Müüd, sõber, teate teie niihästi kui minagi, kuidas see asi seal tühja läks, ainult mõned juhtumised wäljaarwatud. Jääb neeger oma käe peale, saab ta jälle loomaks: kiidetud haridus toob laiskust, nii et ta ka enam mitte kasulik loom ei ole.“

Van Santen tahtis wastata, aga van Meilen tegi keelwa liigutuse.

„Dodate! Toon teise näituse. Kui üks riik oma asumaid tahab hoida, peab ta päris rahwama wanasse olekusse jätma, muidu kaotab ta asumaa, ehk ei saa sellest tarwilikku, loomulikku tulu. Seda näitawad meie Lääne-India asukohad Kurashao ja Guriname. Need asukohad peawad sest ajast, kui orjapõlw seal ära kaotatud, Ida-India asumaade sissetulekust üles saama peetud.“

„Wõib olla, et asi seal liiga ülekaela ette on wõetud.“ julges van Santen wiisakalt wahela ütelda. „Ka pärisrahwast peab kannatuse ja tasandusega —“

„Seal on see armsam mõte, mida meie niinimetatud „inimese soo heategijad“ südamest kannawad,“ ütles van Meilen tuliselt. „Kannatus ja tasandus! Muidugi võib metsikuid küll taltsutada ja wiisakaks teha, aga selle õpetuse

juures peab küll tihti piits ehk koguni tuline raud ligi aitama."

Van Santen tundis, kuidas veri temas kihama hakkas, aga ta walitses ennast; tema pidas meeles, et tema naesterahwaste seltsis ja oma ülema ees oli ning katsus juttu asja peale tagasi pöörda.

"Mustatud üleminsheneri herra," ütles tema ja saatis ühe pilgu kõrwal olevate naesterahwaste poole. "Jääme asja juure. Ajumaade asja laseme asjatundjate walitsuse meeste hooleks jääda, sest meie kumbki ei saa vähematti selles muuta, mis nemad teewad. Praegu aga käib asi selle kohta, kas ühte noort, ilust ja — nagu ma arwan — weel puhast tütarlast tema kardetawast seisukorrast wälja aidata. Mina panen oma alandliku palwe teie ette, seda last aidata ja oma perekonna selka kaswatada wõtta."

"Kas tüdruk siis ise seda ka tahab?" küsis van Meilen weikese waheaja järel.

Noormees kogeldas. Selle peale ei olnud tema sugugi mõtlenud. Wenitades ütles tema: "Seda ei ole mina sugugi küsinud. Aga ma ei kahtle mitte vähematti tema tahtmise kohta."

"Noh," ütles van Meilen omal wanal lustilikul wiisil, "kui tüdruk seda tahab ja minu naisterahwad ka sellega ühes nõuus on ja — nagu ma märkan, olete teie selle eest juba hoolitsenud, et nad nõuus oleks — noh, siis wõib ka minugi pärast asi nii minna.

Nüüd aga saab sellest küll. Võtame päeva talitused käfile! Nelli, kuidas on siis sinu tööga lugu? Pole ma mitmel päeval seda näinud."

Noor neiu punastas. „Jah, isa, elajate üles maalimine on palju raskem kui ette võisin aimata."

„Sest ajast kui tema Rosa Bonhõri pilt on näinud, ei taha ta nende juures mitte enam töötada," ütles proua van Meilen.

„Mu laps, ega igauks ometi Rosa Bonhõr saa olla," ütles isa ja silus oma tütrekese õrna palet.

„Ei," naeris Nelli, „mina aga olen Nelli Malhõr."*)

Kõik naersivad.

„Hea, mu tilluke, las' nali olla!" ütles van Meilen ja pilgutask oma alaminsheneri poole, kes seal asjast arusaamata istus. „Teie, van Santen, peate teadma, et minu Nelli, tubli maalija, nagu ta on, —"

„Isa!" hüüdis Nelli kelmilt sõrmega ähwardades.

„Tubli maalija, nagu ta on," jutustas van Meilen segamata edasi, „tahab Batavia wäljanäituse jaoks Minahassa waitsest elust pilti maalida. Laps, too ometigi pilt siia!"

Nelli puikles küll esiti natukene vastu, aga kahe meesterahwa pealeajamisele pidi ta

*) Bonhõr = õnn; malhõr = õnnetus.

ometi järele andma. Tema tõi ühe peaaegu walmis tehtud oliwärwi pildi päris rahwa koduelust. Palmide ja banani pödsaste wahel oli hurtsik. Kaks kena tõmmukat last mängiswad hurtsiku ees ja tegiwad liiwa sisse aeda. Kaks kitši oliwad nende selja tagalt ligi tulnud ja sõiwad lehti, mida weike tütarlaps käes hoidis, et neid aeda istutada. Mõni samm neist eemal sõiwad sealsed suured hiiglahärjad isukalt rohku. See soojuserikas maakoht oli meisterlikult wärwides paberile kantud ja hõõgas täis soojamaa elu.

„Koh, mis arwate sellest pildist?“ küsis ülemishener oma külaliselt.

Rüstitaw awaldas soojal sõnal oma kiitust.

„Siis ei ole tema mitte üsna malhõr (õnnetus)? kuidas?“

„Isa, sina teed minule häbi! Herra van Santen kiidab minu pilti ainult kombe pärast. Mina usun, et seda pilti sugugi wastu ei wõeta.“

Van Santen ei tunnistanud seda süüispanekut õigest, waid jäi oma ütelse juurde. „Mina ei ole küll mitte asjatundja, aga niipalju tean mina ikka maalimisest, et teie maalimise anne mitte tähtsuseta pole. Kus tuleb siis see wäljanäitus?“

„Kaden Saleh juures,“ wastas proua van Meilen. „Teie olete ometi juba sellest anderriklast ja kunstiosawast Kadenist kuulnud?“

„Minult vähe. See on wiist küll see ains-
tatud Sawalane, kes walitsuse kulul Europas
reisib ja maalimist õppis ja nüüd iga aasta abi-
raha saab?“

„Seesama. Walge ront oma sugurahwa
seas: tema räägib ja kirjutab Hollandi, Prant-
suse, Inglise ja Saksa keeles.“

„Nüüd pean mina aga mõtlema,“ ütles
van Santen lahkest naeratades, „et see juba
minu mõtete tõendusel on. See Kaden Saleh —“

„On üks iseäraldus ja tuleb reeglist wälja
arwata, muud midagi,“ ütles üleminshener ruttu
tema jutu sekka. „Peale selle, mu armas,
Sawalased ei ole mitte neegrid, põdsamehed ega
kahwrid. Sawalastega oleks kõige pealt midagi
ette wõtta, aga sellest pean mina finni: hakkame
meie nendega peale, siis Sumalaga kallid asjad,
jumalaga kasud, jumalaga kolonid (asukohtad)!“ —

Uued wõtrad ilmusiwad. Minus sealne
suurkaupmees herra Kaders oma prouaga;
mõlemad Europa ja pärisrahwa järeltulejad.
Tulijate teretus kõlas wõdra rõhuga, nagu see
segarahwa juures ette tuleb, kes Hollandi keelt
kõnelewad.

Meessterahwad hakkasiwad ajalehe juures
aru pidama.

Proua Kaders oli punases siidikleidis.
Tema tõmmu kaela ümber oli raske kuldskett,
mille otjas rusikajuurune kuld kuu rippus.

Tema haridus ei ulatanud Hollandi naesterahwa omale koguni ligigi. Tema segawerd wane-mad olivad teda pisut klaveri mängu ja kübeme Prantsuse keelt õppida lastnud. Tema istus kangelst sohwa nurka.

„Täna on soe,“ algas ta juttu ja liigutas palmi lehtedega omale tuult. Teised jaatasivad. Tuli waheaeg, jutt ei tahtnud minna. Sunnits tuli proua van Meilenile tütar sellega appi, et tema tantsijanna Suna majasse wõtmist jutustas.

„Doh!“ tuli hüüd proua Kadersi suust.

Herra Kaders, kes kohwi hindade üle aru pidas, jättis sõna poolele. Iga segawerd mehele, olgu see naese- ehk poisimees, oli sõna „tantsijanna“ kui elektri säde.

„Herra van Santen wõtab wäikese oma kaitse alla,“ ütles tema ja pööras ahwi osawusega oma sigarit, siis pilgutas tema mõistatuslikult van Santeni poole: „Teie wõtate Suna oma kaitse alla, ahaa!“ Tema pilgutas jälle endist moodu, siis murdis tema oma pikkade, pruunide sõrmede kallal ja naeris tasakesti enese ette.

Ban Santeni pahandas selle inimese mood ja tema ütles kaunis terawalt: „Herra Kaders peaks minust küll kõige ennem aru saama; tema peaks selle üle rõõmustama, kui tema suguseltjst mõned aidatud saawad.“

„Doh!“ kuuldus sohwa nurgast proua Raderji hüüd ja pikad palmilehed liikusiwad kāršitult kõigisse külgi. Raderji enese nägu muutus weel tõmmumaks. Olgu küll, et tema kui ka teised tema juures walgete wastu oliwad, kui temale aga tema sugu ette heideti, siis pidas ta seda suureks teotuseks.

Majajand nägi, et see olet wäga waenliseks läks, sellepärast kutsus ta wõeraid mängust oja wõtma; sest tema teadis, et mäng niisuguseid inimesi rahulikuks teeb.

Boole öö aegu tehti minekut. Raders andis igale ühele kätt, wan Santeni ees tegi aga tema ainult kange kummarduse.

„Seda olete teie omale waenlaseks teinud,“ ütles hiljem üleminshener lahkunise juures wan Santenile.

„Minul üks puhas,“ wastas wiimne õlasid kehitatedes.

„Herra Raders on kare inimene,“ arwas Nelli. Tema ema aga nimetas seda ütelist pasfimataks.

Peale lõunat, kell kolm. Surma waietus walitises looduses, isegi linnud oliwad enamiste warjule pugenud, et päewa palawamat aega magades mööda saata. Palaw lõunamaa päike saatis omad kõrwetawad kiired üle looduse ja see seisis kui raske ikke all. Minult wäikesese

papagoi hele kisa segas harwa waikust, ehk tõusis tihedate bambuse põdsaste wilust tasane tuwide uriu wirwendawasse õhku. Küla teelt on Europlase kindel samm kuulda; tema on noor mees, helewalges riides, õlekübar peas, päewawari warjuks peal. Tema astub hurtsikute wahel kitsal külatänaval edasi. Sealtmaa küla- wahtide juures peatab tema ja äratab ühe norsetawa wahi üles.

„Kus elab Suna, see tantsijanna?“ küsib tema kohkunud wahilt.

Mees juhatab teed, ja kui wõderas edasi astunud, uinus ta uuesti.

Bit van Santen, seep see wõdras oli, kes sel aruldasel ajal käis. Tema oli sellepäraast just peale lõunase aja minekuks walinud, et ta teadis, et temal siis uudishimulisi filmi ega tühiheid küsimisi karta polnud. Tema astus tühjale platsile, selle tagapool oli suur laudadest maja werandaga. Seal elas maakonna ülem; selle ligidal pidi siis Suna wanemate maja olema. Tema waatas kaheldes ümber. Ühest ligidal seiswast hurtsikust oli Malai keeli sõnu kuulda, wististi Europlase suust; nende peale wastas saarlane alandlikul toonil. Seda kõnet poleks tema suurt tähele pannud, aga mitmekordne Suna nime nimetamine pani teda kuulatama.

„Nii siis. Suna saab 30 guldnat kuus alka, ja sellega on asi tehtud. Kas pole tõsi?“

„Nii jah, suur herra! Meie laps mõib õnnelik olla. Allah olgu teile ja meile armuline!“

„Rutuge siis tüdruk!“ Europlase hääl kõlas karedalt ja kohutavalt.

Ban Santen kuulis, kuidas keegi taha poole astus ja siis ühe teisega tagasi tuli.

Kahe naesterahwa hääl maa murrakus oli kuulda, siis kostis tasane nutt ja pool lämmatatud hääl. See mõis Suna olla. Tõrelemine tungis tema kõrvu, see mõis küll Suna wanemate suust tulla.

„Kõ rumal anipojukene, ega see sinul elu maksa. Teed, nagu oleks mina mõni ei tea misjugune metslane,“ kuuldus Europlase hääl.

Nutmine ja nuutsumine kestis edasi.

„Halastage, suur herra! Tema on weel pooleti laps. Andke temale aega!“ See mõis isa olla, kes nii rääkis.

„Olgu siis!“ vastas Europlane. „Mina lähen nüüd peale ja tulen mõne päewa pärast tagasi ja wiin tüdruku ära. Siin on käsiraha!“ Hõberaha kõlin oli kuulda.

Näts läks lahti. Ban Santen sai end waevalt hurtsiku taha warjata, ja juba astus wanaldane, paks isand tumepunase näoga wälja ja läks kärke sammudega temast mööda. Tema tundis seda meest, oli ümbruses auustatud istandif.

„Weel wiimne pilt,“ pomises noormees ja astus küütrakili uksest sisse. Suna istus ukse ligidal bambusest tehtud pingi peal ja hoidis käed näo ees. Isa istus nurgas ja suitsetas sigarit. Tagumisesse ruumi wiis wärati moodi kofku pdimitud uks: ema kuuldi seal kobistama ja iseeneses pomisema. Maja kraam oli isegi sealse elaniku kohta keh. Üks weekruus, kolm katkist tass ja küna, milles küll Suna tantsu ülikond hoiti, see oli peale eelnimetatud pingi terve maja kraam.

Moor inshener jäi ukse juure seisma, tema pilt wiibis Suna peal, kes sissetuleku müdinat kuuldes püüsti oli karanud.

„Suna, kuidas sa käsi käib?“ küsis tulija.

Sügawasti punastades ja waewalt kuulda-walt ütles küsitaw: „Täna, herra, hästi!“

„Nagu mina näen, mitte just wäga hästi. Suna, sina oled nutnud. Ütle, mis sinul wiga on?“

Isa tõusis nurgas püüsti. Tema filmad hiilgasiwad; tema sõrmed wärisewad alatasa. „Herra, laske tema olla. Allah nuhtleb teda, wastikut,“ hüüdis tema.

„Wagusi!“ keelas van Santen wanameest, kes ta tohe alandlikul näol murka maha istus.

„Jutusta minule oma häda,“ pööras van Santen tüdrukule poole ja istus tema kõrwale pingi peale.

Suna waatas esimest korda tema peale. Kohmetus vaistis tema filmist, kohmetus, et niisugune suur isand tema hädaft osa wõtab. Neiu kartlik olet ülendas weel tema waate mõju ja andis temale iseäralikku ilu. „Istandik tahab mind teenijaks ja tantsijannaks saada,“ ütles ta.

„Ha, seda mina arwasin.“ Tema hamustas ärrituses oma mokke. Temal oli väga hästi tuttav kui kardetaw niisugune teenistus Ida-Indias oli. „Sa — mis ütlesid sina, Suna?“

„Mina ei wõi mitte, mina ei taha mitte.“ Tema filmis wälkus ja ta wäikesed käed tõmbasivad rufikasfe.

„Miks sina siis mitte ei taha?“ uuris mees edasi.

„Mina ei taha mitte. Mina põlgan. —“ Tema nägu muutus, aga oma iludust ta ei kaotanud.

„Weel wiimne pilk, wiimne pilk,“ mõtles noormees ikka uuesti. „Suna,“ pööras tema end tantsijanna poole. „Kas sina oledsid sellega rahul, et sina tantsimist jätafsid ja ühes suurt-sugu perekonnas kui maja tütre feltsiline elafsid?“

„Kuida herra seda siis arwab?“

Ban Santen seletas oma mõtte lihtsal sõnal. Nüüd sai neiu aru; tema lapselik, tähendusrikas nägu lodi üleni õhetama. Weel rikk-

mata looduse laps andis end täiesti oma tund-
muste woli alla.

Suna libises pingilt põrandale, haaras
van Santeni mõlemad käed ja kattis neid pa-
lawa suuandmisega.

„Herra, millal tohin ma tulla?“

Enne kui van Santen wastata sai, tõusis
wanamees nurgast ja hüüdis hädalisel häälel:
„Naene, naene!“

Naene ilmus, Suna ema. Tema näol oli
tütre omaga sarnadust, aga ta äratas siiski
wastu meelt tundmist. Wanamees jutustas
oma naesele poolikute sõnadega. Van Santen
ei saanud sest vähematgi aru; pea aga pidi ta
mõistma.

Oli Suna isa oma juttu lõpetanud, langes
ema põrandale ja hädaldas ning kaebas läbilõi-
kawal häälel: „Mu laps, meie Suna, teda
tahetakse meilt ära wõtta! O Allah, Allah!“

See juhtumine läks nooremehete wastu-
meelseks. Waewalt poole tunni eest oliwad
nad walmis olnud oma last kardetawa koha peale
andma, ja nüüd? — Tema wõttis ja wiskas
nende jalge ette paberi raha. „Wõtke seda,
homme saate rohkem. See ei pea teile mitte
kahjuks olema, olge aga wakka, muidu kutsun
mina wahid.“

See mõjus ühe hoobiga. Mõlemad waifiswad ja tormaswad raha peale. Suna aga naeratas.

Kergemalt hingates astus van Santen hurtliku sumbunud õhust wälja. Kassem töö oli mööda, tema nõu korda läinud. Painduwal sammul ja rõõmsal näol läks tema külast läbi. Tema ei näinud mitte, et sealsamas paigas, kus temagi enne seisis, Mas Hasan temale wihast wälkuwail silmil järele wahtis ja omas peos heleda päikese paistel hiilgawat pistoda pigistas.

Kuus kuud on mööda läinud. Kes on küll see kena tütarlaps, kes proua van Meileni jalge ees madalal istmel istub ja raamatust õpib? Wõib see ehk tantsijanna Suna olla? — Wõimata! — Ja ometi oli tema see. Tema armsalt näolt paistis tegew waim; tema püüdmine teaduse järele tuli tema puhta otsaesise peal nähtawale. Tema oli selle kuue kuu aja sees niihästi naese täiussele walminud kui ta mõtlejaks inimeseks saanud. Tema endine elu oli kui tühi unenägu maha jäänud. Suna oli õnnelik. Pit van Santen rõõmustas ütlemata. Tema oli peaaegu igapäine külaline oma ülema majas. Suna edasijõudmine waimustas teda.

Suna õppis kõik kergeste, mis temale ette anti. Temast oli selgeste näha, kuidas ta tõelikult ja rõõmsa südamega edasi püüdis, et oma

walgetele kaasõbedele järele jõuda. Sellega oli tema esimese hooga proua van Meileni südametähta oma poole võitnud. Isegi wisa loomuga majaisand, kes tõelikul tunnil ikka pool tufane oli, sai võidetud ja tema torkawad sõnad van Santeni waimustatud kõne kohta jäiwad ikka harwemaks. Ainult üks oli majas, kes mitte täiesti südamest teiste rõõmust osa ei võtnud — Nelli van Meilen. Temale ei mõinud küll mitte ette heita, et tema Sunaga kuidagi halwaste ehk osawõtmata ümber oleks käinud, ei — foguni ümber pöördud: nimelt Nelli oli see, kelle töö tüdrukut imewäärt edasi jõudmise juures kõige tähtsam oli. Aga siiski wõis tähelepaneja film märgata, et see mitte südamest ei tulnud. Üks arusaamata wõim hoidis teda tagasi, et tema sõnakuulelikule ja kartlikule Sunale mitte südamlilikult wastu ei läinud. Suna filmis oli Nelli olekus kui kõrgem wõim, mis walget fugu tema omast üle tõstab. Kõik seda teadis Nelli, siiski ei saanud waikne, tema najale toetaw tüdruk temale armsaks. Sagedaste tõreles tema waguft iseenesega selle pärast, aga sellest kartusest, et Suna poolt temale raske häda ähwardab, ei suutnud tema mitte lahti saada.

Tuli siis Pit van Santen, oli ainult Suna juures ametis ja katsus tema edasijõudmist, siis oli Nelli täis wallatust, nii et noor insghener mõnikord wõdrastades üles waatas. Üks oli,

kellele Nelli muudatus iseäralik näitas, nimelt tema isa. Kui tema tütar täis pilkamist ja üleannetust isand Radersiga koos omas wallatuses sõnu ütles ja van Santeni hoolekandmist Suna eest nendega kui terawate nõeltega puutus, siis tõusiwad üleminsheneri muidu lahkel otjaesijel ikka kortsud nähtawale, siis katsus tema ikka oma alama ametniku tähelepanekut Suna pealt teenistuse ehk politika asjade peale pöörda. Isand Raders aga oli neil sage külaline.

Tasa, et sammugi kuulda polnud, jooksiwad teenrid weranda peal sinna ja tänna, paniwad kaasilambid põlema ja seadsiwad toolid ning piigid korrale. Miinest keerutatud lont süüdati põlema ja anti waewalt 12 aastase poisi jõnpsika kätte. Hüüti „tuld,“ siis pidi poisike seda kohe wiima. Soojamaa öökontsert algas, kõiksugu alt ja pealt maa moosikandid elaja riigist hüüdsiwad üksteisega wõidu; igaüks tahtis oma rõõmu kuulutada; lõpmata firtsumine, laul ja kisa täitis õrna, magusa haigulist öödhku.

Proua van Meilen astus pika sabaga kleidis toast wälja weranda peale. Indias paneb end naesterahwas igal õhtul puhtamasse riidesse, sest selle aja ümber wõib mõni ootamata külaline tulla. Tema näitas wäsinud olewat, wist küll wiimaste päewade üleliigse palawuse pärast.

„Kromo!“ hüüdis tema, kui ta ukse lähedale pingile oli istunud.

Mus Malai sugu toapoiss tuli ja küsis auupakklikult käsu järele.

„Palun Sunat kutsuda.“ Proua van Meilen oli oma teenijate vastu jutu sees ikka wiisakas, ehk tema mees teda selle poolest küll wälja naeris ja tõendas, et tõmmud saarlased muudu auupakkumist walgete vastu kaotawad, kui neid mitte alati tunda ei lasta, et walge mehe jalg weel tukla peal on, mis teda piirides hoiab.

Suna tuli kohe. Tema oli lumivalges kleidis, lai sinine wöö wööl, tumepunane õis juustes, teine rinna peal: tema ilmus kui luulefuju India muistejutust, täis õõgawat elu ja nõiduslikku saladust. Tasa, ilma wähemagi kahinata, istus tema proua jalgade ette ja wõttis oma näputöö lahti — paar hõbedaga tikitud kingi oma heategijale ja kaitstjale. Tema hakkas tööle.

Tükk aega kestis waitus. „Kus Nelli ometi on?“ küsis wiimaks proua van Meilen.

„Ta lubas preili Corri (üttele korri) juurde minna; ütles, et warsti tagasi tuleb.“ Suna rääkis juba kaunis hästi Hollandi keelt.

See teatus ei näidanud proua van Meilenile mitte wäga meelepäraline olevat. Corri Dangen elas ühes oma lese emaga nende naabruses ja oli üleüldiselt kui liiga jutukas tüdrukuttaw, kelle kõned igaford mitte tõega ühte ei

läinud. Tema oli Euroopa wanemate laps, aga Indias sündinud, oma teadustes ja hariduses seisis tema kaugel Nelli taga. Tema armsam töö oli enese ehtimine ja patramine.

Nelli van Meileni ja Corri Langeni wahel oli omal kombel ka sõprust, ehk see küll igakord hästi ei tahtnud minna ja mõnikord mõnigi okas wahele torкас, et aga ümbruses liiga wähe haritud tüdrukuid oli, siis puustusiwad nad ikka jälle uueste kokku, ehk see küll mitte Meilentele just meele pärast ei olnud.

Täieste pool tundi jõudis mööda, kui Nelli wiimaks oma sõbrannaga tagast aiaст nähtawale tuli.

„Nelli, Nelli!“ See ema kutse ei kõlanud mitte just sõbralikult.

„Jah, ema, meie tuleme.“

Tüdrukud wõtsiwad teineteise käe alt kinni ja tuliwad hüpates üle platsi werandale; lõunamaa nooruse rõõmus meel paistis neist. Proua van Meileni ja Corri teretus oli kaunis külm, see aga ei keelanud Corrit sugugi kohe oma terawaid nookimise sõnu Suna peale saata.

„Ah, herra van Santeni waimne armastus,“ ütles tema ühe õõtsutawa tooli peale istudes. „Koh weike weehobune, kuidas läheb? Oled juba unustanud peast joomise ja õppinud klaasist jooma?“

Kui Suna kedagi waenlaseks pidas, siis oli see Corri Langen. Suna ei andnud aga ühtgi

wastust, waid waatas oma suurte filmadega oma piinaja peale.

Corri pahwatas waljuste naerma. „Di kui õrn!“ Tema tõusis oma toolilt ja tegi Suna ees sügawa kummarduse ja ütles nõkkides: „Palun tuhat korda andeks.“ Siis wiskas ennast kiitooli peale tagasi ja hakkas tugewasti õõtsutama.

Küll ei olnud Corri pilkamine Nellile just meele järele, siiski leidis tema selles pisut meelehead, et Sunat nõkiti.

Praegu tahtis proua van Meilen Sunat oma kaitse alla wõtta, kui sammud wärawast kuuldawale tuliwad. Üleminshener ja tema abi tuliwad pikkamööda üle õue; neil näitas tähtjas jutt ees olevat.

„Su, herra üleminsheneri näost paistab, kui oleks temal kogemata liiwa tera hamba alla juh-
tunud,“ tähendas Corri ninatargalt.

Mõlemad tulijad teretasiwad naesterahwaid ja tagasi hoitud häälel tasa isekeskes jutustades sammusiwad nad weranda serwal edasi ja tagasi.

Kaua ei kannatanud Nelli seda mitte, kui nemad jälle temast mööda läksiwad, hüüdis ta neile järele: „Jä, kas on Holland õige põhja-
merde wajunud, wõi on Hiinaga sõda lahti?“

Isandad jäiwad seisma ja van Meilen ütles naeratades: „Sinul on õigus, laps; meie ei tohi nii kaua mitte seltsist eemale hoida. Peale selle ei ole sina oma arwamisega mitte

üisna metsa jattunud. Umbes sellesarnast, kui sõda, on meil oodata."

Oleks tulepomm weranda ees platsil plahwatanud, siis ei oleks naesterahwad ehmatades ka mitte rohkem üles karanud. Isegi Corri Langen jättis dõtsumise järele.

"Taewa pärast, Willem, kas sa tõtt räägid?" küsis proua van Meilen, tema nägu oli kahwatanud ja walge kui kriit. Tüdrukud waatasiwad mõtteta üksteise otsa.

Üleminshener istus, andis ka van Santenile käeliigutuse läbi märki istumiseks ja ütles siis:

"Ega kuulid weel praegu meie kõrwade ümber ei lenda, sellepärast julgust! Jutustage teie, noor sõber, mida teie sest teate."

Van Santen jutustas lühidelt, et Makasfari wäekomandör olla ametliku kirja Bataviasse saatnud, milles teatanud, et Makasfariis olla lähemal ajal mässu tõusmist karta, mis raskeid tagajärgi wõida tuua.

"Oh herra van Santen, see on ainult hirmutus, muud midagi," ütles Nelli iseäranis tähtsal näol. "Tuleb, mis tuleb, aga meie Minahasja jääb ikka waitjeks ja rahulikuks."

"Seda arwasin ka mina, neiu Nelli," wastas van Santen. "Aga teie isa on fiiski teises mõttes. Tema kardab, et ka Minahasjas midagi haudumas on." Tema waatas oma ülema poole, kui ootaks tema sellelt oma ütelse teendust,

see aga waatas mõtetes oma figari suitsu-
pilwedesse.

Corri Längen ei suutnud end enam pidada. Kõik selle aja oli tema waikinud ja nüüd arwas tema seda enesele täieks kohuseks ka midagi jekka ütelda. „Viimaks tuleb ka weel see, et Suna meid ära kihwtitab!“ Siis lõi tema omale tasakeste sõrmedega suu peale ja lisas ninakasti juurde: „Muidugi herra van Santen wälja arwatud, seda kannab tema oma seljas waenlastest läbi.“

Moor inshener tegi hapu näo; tema filmad otsejõwad Sunat, see aga näitas oma töö juures nii ametis olemat, kui ei oleks tema muud tähelegi pannud.

„No, Suna, mis fina arwad sest asjast, kas arwad, et sinu kodurahwas sellest ka oja wõtawad?“ küsis majaherra. Tema teraw pill wiibis tüdrukü peal ja tähtsalt ootas tema wastust; oli näha, et see wastus tema kohta tähtsam oli, kui tema seda just näidata tahtis.

Suna lõi filmad üles, aga mitte küsija, waid van Santeni peale. Tema pill oli täis õrnust ja kartust. Corri pani seda tähele, kihistas naerda ja tõukas Nelli külge.

„Kui weohärg oma suurt jõudu märkab, wõib tema kardetawaks saada, kus neid 20 koos on.“

„Ilus, ilus mõistatus, Suna!“ hõiskas Corri ja plaksutas käsa. „Herra van Santen,

kas teie ei arva ka nii?" Tema kiusakas pilk langes nooremehe peale, kes seal mõtetes istus ja tähelepanemata Nelli lehitajaga mängis.

"Mina ei näe fiin vähematki põhjust naljatamiseks," ütles üleminshener tõreledes. "Sunal on õigus; tema ei oleks seda hädaohtu, mis meid varitseb, ühelgi muul moel nii selgesti tähendada võinud."

"Kas Bataviaft väed juba teel on?" küsis proua van Meilen värisewal häälel.

"Muidugi," vastas tema mees. "Üks Euroopa ja üks Ahwrika bataljon, ka suuretiiki wägi on tulemas teel, aga nüüdse wihma ajaga wõtab see merereis aega. Kuni need tulewad, wõib —" tema jäi mõtlema ja jättis jutu katki. Tema naene waatas põnewusega tema suu peale.

"Wõib mis, Willem?" kordas tema kartlikult mehe otja waadates.

"Wõib kõik see mäss maha olla surutud," ütles van Santen ruttu wahela.

Tema ülem waatas tänulikult ta otja. "Plusti peasnud," sosistas tema; siis ütles ta kuuldawal wõidu rõõmul: "Näete nüüd, van Santen, mida pehmus ja hool toob? Mässu!"

Ban Santen kehitas õlasiid, ei wastanud aga vähematki; tema märkas, et ülem parajat juhtumist mitte ei suutnud mööda lasta minna, kus tema oma põhjusemõtte peale wõis koputada.

Jutt pööras teiste asjade peale. Pea olid jällegi majaisanda ja tema tütre naljatused kuulda, mille hulka Corri üleannetu naer kõlas. Minult van Santen wöttis jutust wähe osa. Tema waade wiibis sagedaste Suna peal; see oli sügawasti oma töö üle kummardanud, kui ei oleks tema vähematti tähele pannud, mis tema ümber sünnib. Juhtus van Santeni waade Nelli uurima pilguga kokku, siis punastas noormees ja pööras kärmesti kõrwale, weel kohkumiseft wärisewa majaemanda poole, et sellega paar sõna wahetada.

Sel ajal, kui see weranda peal sündis, piilusiwad kaks mustjat kohutawas leegis loitwat filma tihedast banani pööstast lehtede wahelt weranda poole, Mas Hasani omad. Nemad wiibisiwad kõige rohkem kahe kaasitulest walgustatud inimese näo peal. Iga inshener van Santeni ja Suna liigutus, iga waade sai tähele pandud ja dhutas Masji südames wiha tulukest; niisuguses olekus oli tema, kui üks pärisrahwast kunagi, kardetaw. Alwalikult ehk salaja, aga kättemaksma pidi tema, kättemaksma Sunale, et see sugurahwa usku ja kombeid salgas, et ta walge isanda majasse läks, ja et ta süda mitte tema pärast ei olnud, waid noore walge isanda wastu armastuseft õdgas. See, mida Suna mitte ei teadnud, mida van Santen waewalt aimata wõis: seda mõistis Mas Hasani kadeduseft dhe-

taw süda; tema mõistis, et see armastus on, mis ühegi asja eest tagasi ei kohku, ühe Mina=hasja tüdrukü palaw armastus, mis kõik täidab.

Maas Hasani käed tõmbasivad rusika=se, kui tema Suna ja selle heategija wahelist olekut märkas; kauem ei suutnud tema peidupaika jääda. Ettevaatlikult, kui saagi poole hiilaw panter, läks tema kaasi tule walgusest eemale pimedusesse tagasi. Tema oli tee peale jõudnud ja hingas nüüd kergemalt. Silmapilgu jäi tema seisma ja mõtles; siis loitis tema silmis uueste kohutaw leek — tema oli otsustanud.

Kõrgel ülewal mägedes, mille kalju seinad otse mühawasse merde langewad, seal elas Hadji*) Kätu Bagn Niti Nagara. Tema oli wäga wana mees, muistne, et keegi ei teadnud, kust tema tulnud ehk mis tema enne teinud. Tema elas omas hurtsikus ja tuli ainult siis nähtawale, kui hulur torm üle tema maja käis ja soolase wee laened mere kaugusest tuliwad ja wastu kallast tõugates wahtu kõrgele üles wiskasiwad. Siis seisab see muistne mees seal üle=wel ja toetab India tamme najale, mille oksa=

*) Muhamedi usu preester, kes ka Mehas rännanud. Harilikult on need mehed mässu tõstjad.

des saagi-himuline kull luurab. Ajuti kostab mere mühina sekka alt sügavusest luust ja lihast läbi lõikaw kotka karjumine ja ülewalt wana Hadji (preestri) hele naer. Tema ootab, et all mõni walgete laew wastu kalju saaks wisatud ja meri siis neid põlgtud meresõitjaid neelata wõiks. Hadji wihtab Europlasi, kes maale tulnud ja maad ülekohtuselt oma kätte kiskunud, seda ilust wiljarikast maad, mida tema omalt lahkelt mäelt all ümbruses näeb haljendawat; tema wihtab neid kui waeste, wirtade inimeste rõhujaid, kuna wiimised ometi selle maa sündinud omanikud on.

„Ha, kui nad teaksiwad, need ahned, näljased koerad, kui nad teaksiwad, et mina see olin, kes 30 aasta eest Bori noore kuninganna, kes seal taga riigis walitjes, kus päike igal õhtul alla wajub, kui nad teaksiwad, et mina teda sõjale äritasin, et mina selle hulgale teed juhatafin, kes ööpimeduses kindluse kallale tungis ja 50 walget soldatit maha lõi; kui nad seda teaksiwad, nad roniksiwad kâpitile üles minu juurde, et minul nahka seljast üle kõrwade ära tõmata! ha, ha, ha!“ Nii hüüdis hirmus Hadji tormiga wõidu ja lõpetas igakord heleda naeruga. Tema pikka, halli, harwa habet raputas tuul, tema terawad, kortsulised sõrmed haarasiwad metsikult õhku, kui tahaksiwad nad kedagi kâgistada. Ja, tema, wana muistne Hadji, oli

hirmus, ja pärisrahwas hoidsiwad temast hirmuga eemale, kui nende tee lord tema elukohast mööda juhtus minema.

Mas Hasan tuli pimedal ööl üles tema juurde; Massi süda oli täis põlgust ja wiha ja ta näost paistis julgus.

„Kes sealt tuleb?“ hüüdis Hadji ja astus omast hurtsikust wälja. Temal polnud wähematti sõja ega kaitseriista, teadis tema ju wäga hästi, et ei üksti maa pärisrahwast ei julenud temale wähematti wiga teha.

„Mina olen, Mas Hasan Wirudessast.“

„Soo, wõi sina! Waata! Wirodessha rikka külapealiku uhke poeg! Kas sinul oli siis midagi minule rääkida?“

„Ja, Hadji Katn Bagn Niti Nagara, meil on midagi tokku rääkida. Kas oleme ükfinda?“

Wanamees naeris põlglikult. „Ükfinda?“ küüdis sina. „Allah on siin ja tema wähem julane, peale nende ei leegi.“

„Hea siis küll! Hadji, mina annan ennast ka teie hulka, tänasest päewast olen mina üks teie feltfilistest.“

Hadji sügawale auku langenud silmad õõgu-siwad kui tulesööed. „Dõpuks ometi. See on sinust hästi tehtud,“ ütles tema; äkitselt aga ilmus tume pilw tema näole; usaldamata küüdis tema: „Mas Hasan, kas sina seda ka auusaste

mõtled? Kas sina ei ole mitte nende neetud koertele raha eest jalakuulajaks hakkanud?"

Noormees sirguis. „Mina olen üks Minahasja auusatest,“ vastas tema uhkel toonil. „Sina peaksid mind paremini tundma.“

Hadji vaatas uurides temale näosje, tema sai rahulikuks. Tema pööras ümber ja ütles ainult: „Tule mu järele!“

Nad wõttsiwad waewalise teekonna ette, üle mäe ja läbi oru, just kakš tundi aega. Nemad jõudsiwad kustunud tulepurtskawa mäe juurde. Koledad suured laawa = rahnud oliwad laiali ümber; selle koha peal, kus häwituse järel wai = kus aastasadafid kestnud, lamas kui needmine. Hadji pani käe suu ette. Minahasja metsades elawa metslamba hele kisa tuli kuuldawale. Sarnane kisa oli kohe sellepeale wastuseks.

„Ah seal, edasi siis!“ ütles tema ja pööras niisuguse osawusega laawarahnude wahelt läbi, kui seda tema aastate kohta temast mitte mõelda ei wõinud. Waewalt oliwad nemad 20 minutit edasi läinud, kui tõrwalonitide tuluke läbi öö pimeduse neile wastu paistis. Mitmed tumedad kogud paistsiwad wastu walget lubja kiwist järsku kaljuseina. Weel kord kõlas Hadji poolt tutaw kisa ja jalamaid kerkis just nende ees sõjamees üles, laia teraga mõel tema

käes läikis punase lunditule walguses. Kui tema wanamehe ära tundis, lastis ta mõõga langeda ja kummardas auupakklikult.

Maas Hasan astus tulede ligi ja istus sõnalausumata. Tema saatja astus mõnede sealolijatega kõrwale ja hakkas nendega elawalt jutustama. Peale selle astus nende hulgast hiigla mees wälja, lõi kergelt noore Maasi öla peale ja ütles: „Maas Hasan, sina oled tänasest päewast meie seltsiline.“

Noormees hüppas üles, kummardas siis maha, pani parema käe rinna peale ja wastas: „Shu ja hingega.“

„Enne kui meie oma plaanisid sinule teada anname, jutusta meile, mispärast sina nii ootamata meie hulka astud. Weel aasta eest ei wõtnud sina Hadji kutsut kuulda; ka sinu isa, tülapelik, ei taha meist wähematki teada.“

„Mis mind teie hulka toob? — Rättemaksmise wiha!“ wastas Maas Hasan tumedal häälel.

„Rättemaksmine, see on hea!“ Rääkija waitis, niisama ka teised. Siis algas tema uuesti: „Meie oleme siin ja tahame endid kõige oma wara ja werega oma isamaa priiuse eest ohwerdada. Meie tahame oma isamaad walgetest tirannidest (wägivaldsetest walitsejatest) wabas-
tada, selleks tarwitame meie abi. Boni kuin-
ganna on otsuseks teinud, kuwendal päewal peale

tulewat täiskuud 3. tuhande mehega Hollandlaste vastu minna; seltsamal päeval siis langeb igaüks meiteft oma seltsilistega oma läheduses olevate walgete peale ja surmab neid. Tarwis on siis, et igaüks selle aja sees omale rohkestel seltsilisi kogub. Kas teie tahate seda?"

Ümberistujad löiwad omad filmad üles. Bunane tulewalguš langes nende waljude, metsikutute nägude peale. „Ja!“ oli kõikide ühine wastus.

„Hadji Katu Bagu Niti Nagara juhatab terwet ettevõtet.“ Kääkija pööras end Hadji poole ja küsis: „Kas Allahl on weel midagi sinu suu läbi meile teada anda?"

Hadji tõusis püsti. Tema tumedaft, tagasi hoitud häälest kõlas weri ja surm: „Metshärg nägi sagedaste, kui tema oma põliseft metsaft põldudele ehk aasadele toidust läks otsima, kuidas taltsad tööhärjad inimese orjuses pidiwad wäsimata piina kandma. Temal oli neift hale meel. Ühel päewal astus tema nende hulka ja õpetas neid, et nemad oma uinuwat, taltsutatud jõudu märkasiwad ja metsit loomus nende uueste ärkas. Nemad hoidsiwad omad sarwed ettepoole, puskfiwad omad piinajad maha ja tallasiwad nad oma jalge all puruks. Siis tormasiwad nemad oma juhataja järel suure hooga paksu metsa ja oliwad oma uueste wõidetud wabaduse pärast rõõmsad.“

Hadji läks, ilma et lordagi weel seltskonna peale oleks waadanud.

Mahajääjad fargasiwad üles, tõmbasiwad pistodad ja mõõgad tuppest, hüppasiwad kui hullustuses ümber ja wehkleasiwad mõõkadega praginal.

Maas Hasani näol hiilgas metsik rõõm, kui tema kojuteele astus. Nüüd teadis tema, et tema kättemaksmine hästi juhutatud saab.

Dutu järg wiib meid jälle Hollandimaale.

„Go weel lord seda kohta kirjast ette,“ ütles Amsterdami kaubaherra oma teisepoolele ja rüüpas ise Japani teed. Teine pool lauda, tema wastu, istus walgjote juustega tütarlaps.

Broua van Santen seadis kuldprilli omale nina peale, wõttis terve kimbu täiskirjutatud lehta laua pealt ja, kui tema tarwiliku koha leidnud, hakkas ta lugema: „ — — Ja nüüd, minu südamest armas emakene, kirjutan mina ühest siinsest pärisrahwa tüdrukust: see on üks noor tantšijanna Suna. Mina olen teda pärisrahwa halvast elukorrast wälja tõstnud ja oma ülema perekonda kaswatada andud. Minu emakene, kas pole ilus tegu? Ka Suna ise märkab seda ja on üsna selgeste näha, kuidas tema silmad tänulikult minu peale waatawad. Mina usun, see rikkumata looduse laps oleks küll walmis minu eest läbi tule minema.“

Walgejuukstega, finistefilmadega tüdruk naeris: „Dige õrnaste öeldud! Ja neiu Nelli van Meilen, mis ütleb Pit selle kohta?“ See kostus näitas tema kohta tähtjas olema; tema waatas põnewalt lugeja otja.

„Pit ei näi jeda mitte just iseäranis armastawat,“ vastas kirja lugeja. „Tema ei ütle sellekohta mitte just meelitawalt. Tema kirjutab: „Siin on weel maja tütar, muidu ilus tüdruk, aga wallatu, mida mina mitte ei falli; jeda aga pean ütlema: imetark on tema, tema kuuleb koguni rohu kaswamist, ja mis weel kõige halwem, tema ei jää enne rahule, kui tema jeda ka teistele on jõudnud selgeks teha, et tema jeda kuuleb.“

Wana van Santen trummeldas kannatamatalt laua peale; siis ütles: „Kas oled ka neiu Johannale Piti terwised kätte andud?“

„Mistal peaks küll Pitil minu peale aega mõtelda olema,“ lausub Johanna.

„No ikka kah,“ vastas van Santen elawalt ja waatas teraselt oma proua poole. See oli piinlikus seisukorras ja pööris karsitult kirja lehti. Teener ilmus, teatas wõõraste tulekut.

Wana kaubaherra armsam soov oli ikka olnud, et tema Pitist ja neiu Johanna Wanderrist oleks paar saanud. Noored inimesed oliwad juba lapsest saadik koos üles kaswanud. Igakord ei ole niisuguse tutwuse tagajärg mitte abielu,

waid mõnigi kord tulewad nende wahel nokkiwad, pilkawad üteldes ette ja nende waheline olek on kui wennal õel. Nii oli see ka noorel Piti; temal ei olnud ju ühtegi õde, kellega tema wahest oleks wõinud nägeleda ja kellele oma wäikesti saladusi usaldada. Nõnda elaswad need kaks, lahkusiwad ilma suurema kurwasusteta ja rõõmustasiwad, kui üksteist jälle nägimad. Siis sai Pit Ida-Indiasse insheneriks nimetatud. Lõbus elu oli mööda. Johanna tundis esimest korda omas noores elus libedat walu. Keegi, ka lahkuja mitte, ei wõinud aimata, mis selles tõuswas ja langewas neiu rinnas liikus. Neiu ise naljatas: „Aga ära sa unusta minule pantri nahka saata! Ja ära sa waata saare neiu mustadesse filmadesse mitte liiga sügawasse!“ Nende naljatustega kattis neiu oma tundmust. Siis lahkumise hommikul punasets nutetud filmad. Keegi ei märganud seda; aga siiski Johanna ja Piti ema terawate filmade eest ei jäänud see mitte warjule. Pit aga oli ilma sisse tormanud, täis kõrgeid mõtteid ja kindlat tahtmist tulewiku kohta.

Teenrist enne teatatud wõõras astus kaubaherra juure sisse. Kohmetus paistis tema liikumistest, tema nägu ei olnud mitte armas; mis aga kõige tema oleku kohta kõige wastuoluliseimat tundmust äratasiwad, need oliwad tema wäikesed filmad, nad keerlesiwad itka ta peas, otsekohe aga ei waadanud nad kellegi näosse.

See oli Jan de Stewen, kes mitmet pidi äri ajas. Oma keelt pidas tema alati walitsuse all, ja kui tema tahtis, wõis tema seda wäga osawaste tarwitada; selle läbi oli temal kaunis mõju oma ümbruse peale ja seda tarwitas tema oma kasuks. Temal oli ka oma nõrk külge. Tema oli uhke selle peale, et de Stewenid mõisniku seisusest olivad. Weel oli tema poisimees, nagu omakasu ahnitsejad seda ikka on.

Mii siis astus de Stewen sisse, teretas kõiki käeandmisega. Wiirvitades ja wastumeelt ulatas Johanna Wanders temale kätt.

„Mis siis uudist kuulda?“ küsis majaisand.

Jan de Steweni filmist paistis salalikt rõõm, rõõm, et tema seda wõis piinata, keda tema põlgas.

„Uudist! Mis uudist mina ärimees siis pean teadma? Ah ja, kas olete juba kuulnud, et Makassari saarel märs lahti on ja kümme Europlast juba tapetud on?“

Proua van Santen kahwatas. „Mu Jumal, mu Jumal!“ hädaldas tema ja wõttis abiotšides Johanna käest kinni, kes ise ka kangesti wärises.

Herra van Santen oli de Steweni jutu ajal toolilt püsti karanud ja astus just jutustaja ette. „Mees, mis jutustate teie? Kas see on tühi jutt wõi tõsine lugu?“

„Eõfine lugu, sõber; kindral kubernerite telegramm.“

„Ja — ja need kümme Europlast?“ küsis proua van Santen wäfind häälel.

„Need olid Boni piiri äärest asunitud.“

„Tänu Jumalale! Siis ei ole tema mitte nende hulgas,“ ütles Santeni proua.

Van Santenid jutustasivad isekeskis tasefel häälel oma poja üle. De Stewen pööris Johanna poole ja hakkas tühistest asjadest jutustama; neiu wastas wäga tagasihoidlikult ja kasiinate sõnadega, tema mõtted oliwad laiaili ja filmad waatasivad van Santenite poole. De Steweni rahutumate filmade eest ei jäänud see mitte warjule. Tema nihutas oma tooli neiuale ligemale; neiu ei pannud seda tähele. Siis aga julges tema ühe küsimise juures oma külmisõrni neiu õrna, walge käewarre peale panna. Kui wälk kargas see ülesse ja lahkus selle wabandusega majast, et tema oma ema nõrga terwise pärast koju peab minema. Ka proua van Santen läks toast wälja.

„Kas olete juba Garuti istanduse asjus lõpuotsusele jõudnud?“ küsis de Stewen. Oma taoliste seas oli tema täis ärimees, tegi kõik kriipsud ilma teiste kasu tähele panemata.

„Kuulge, minul ei ole wähematti lusti selle asja peale. Pealegi on nüüd India asjad wäga kõitunud. Ka ei ole minul seal ühtegi

usalduse väärt meest, kelle hooletš mina ühe nii suure mõisa walitsuse wõiksin usaldada," ütles van Santen.

„Teil on poeg Makassare saarel, kus praegu mäsš on. Teie ostate istanduse ja proua kirjutab pojale, et tema peab Garuti istanduse walitsuse oma peale wõtma, sest selle külles on teie saatus ja hea elukäik. Usub poeg siis Jawa saarele Garuti istandusesse, siis on tema ka karde-tawast mäsfukohast peasennd.“ De Stewen püüdis asja seisu iga pidi enese kasuks tarwitada.

Van Santen kuulas tähele pannes. Waimus mõtles tema, kuidas pärisrahwa odad ja nuiad iga filmapilk tema armsa poja peakohal läikiswad; wõib ka olla, et Minahassa tüdruk Suna tema mõttesse tuli. Tema ütles kindlal häälel: „Ja, ja, — tema peab Jawa saarele minema; weel täna tahan ma selle eest muretseda.“

„Sellega siis ostate teie selle istanduse?“ küsis de Stewen luurawal pilgul.

„Ah jah, istandus!“ Van Santen oli jutu põhjuse koguni unustanud. „Selle üle tahan ma weel järele mõelda.“

„Mis seal weel järele mõelda.“ De Steweni hääl kõlas waljult ja terawalt. „Sajad käed sirutaksiwad end uisuguse kasulise kauba järele; teile aga, van Santen, olen mina eesõiguse jätnud.“ Tema tõmbas poberid taskust. „Siin on kaubakirjad, kirjutage alla!

Van Santen waatas aralt pea paberite, pea de Steweni wäikese näo peale. Järsku ütles ta: „Lubage! Miks ei osta teie ise feda istandust?“

See küsimine tuli liig ootamata. De Steweni filmad ekssiwad taas ümber, tema sõrmed ajaswad end laiali ja tõmbaswad kokku. Siisgi walitsust enese üle tema ei kaotanud ja leidis warsti sõnu. „Kus teie sellega lähete! Olets minul teie jõud. On mul need sajadtuhanded tühjust käisest wälja raputada?“

Van Santen tundis enese meelitatud olewat, ja siis tuli ka poeg temale meelde. „Olgu, mina kirjutan.“ Tema wõttis sulle ja kirjutas harilikul wagusal käel oma nime alla.

Kärmeesti wõttis de Stewen paberid ja tõusis üles, kui kardaks tema weel wiimisel pilgul selle tüki nurjaminekut.

„Soowin õnne, van Santen! Kaks kärbest ühe löögiga: poeg peastetud ja sajad tuhanded wõidetud! Päräs õnnekott olete teie.“ Tema raputas van Santeni kätt ja läks siis minema.

„Seda olen mina hästi teinud,“ pomises de Stewen enese ette, kui tema laiaast trepist alla astus. „Wana kaotab oma raha ja poeg oma armukese ja mina wõidan nad mõlemad omale. De Stewen, oled ikka tubli pois ja tubli nupp otjas sul kah!“ Selle juures koputas tema omale otsaesise peale ja õdrus siis

rõõmu pärast läsa. Tema kättemaksmine oli forda läinud. Van Santen oli igal pool riigi ametites tema ees olnud; nüüd ta vihkas teda. Ja Johannat, seda himustas tema ta rikkuse pärast omale naeseks. Nüüd siis oli Pit van Santenil mitmeks ajaks uue istanduse peal libedat tööd, nii et see aega ei saanud Johanna peale mõelda. „Minu nisu on külwatud, hea kaswu eest saan juba hoolt kandma.“

Peale de Steweni äramineku astus kaubaherra teisi tuppa oma prouale seda head sõnumid kuulutama. Tema suureks imestuseks ei olnud see asjaga rahul. Proua laitis tema liiga usaldust de Steweni vastu: oleks pidanud istanduse kohta rohkem teadusi nõudma. Ka tema kahtls poja ja Johanna kosja kohta, kui poeg uude istandusesse peab jääma.

Wana herra kuulab kõik seda kannatamatalt pealt. Oli jutt lõpetatud, pörutas tema ärituses rufitaga vastu lauda ja hüüdis: „Kas see poisjs peab siis kõik minu südame soomid ära rikkuma? Kas sest ei ole ju küll, et van Santenite kaubamaja minuga hauda läheb? Pit mõtab istanduse ja kosib Johanna, sellega on asi täiesti forras!“ Nii pea kui tema juttu lõpetas, tormas ta uksest wälja.

Minahasjas, ülemisheneri vanMeileni majas, walitseb lõuna rahu; oli kella 3 ja 4 wahel.

Õfegi teenrid on end mattide peale wälja sirutanud ja norstawat maja tagapool toas. Minult üks on ärkwal — Suna. Tema on kõige palawamal päewa ajal nii ilusas kui sündsas Minahasja tüdrukü ülikonnas, tema ilusad juuksed on lahti tehtud ja katawad teda kui mantlisse. Tasafel sammul astub tema werandale, mida rulood (eeskatted) palawuse ja kõrwetawa päikese paiste eest warjawad. Suna ei istunud mitte sohwa ega tooli peale, waid sealt maa kombe järele mati peale. Tema toetas oma pea käe najale ja waatas kui uniistades enese ette. Kog ajalt lehwis waewaltnähtaw naeru joon tema näol, tema filmad läikisiwad ja tema õrnale palgele ilmus iseäralik hehk. Mis wõis see ilus laps küll mõtelda? Kelle peal wiibis tema mõte, kellele läikisiwad tema filmad, kellele õhetasiwad ta paled? Tema ei pannud tähelegi, et kaks hiilgawat filma läbi lehtede tema poole piilusiwad wõõramaa laswude tagant, millega weranda kui halja seinaga ümber oli piiratud. Nende tagant ilmus mees nähtawale ja ligines tasahilju tüdrukule.

„Suna!“

Suna kargas hirmul püüsti ja waatas üles. „Ah kas sina oled, Mas Hasan? Mis asi ajab sind siia?“ Küsija hääl ei kõlanud koguni sõbralikult.

„Mas Hasan naeris mörudalt. „Mina tulin sind vaatama, mu tuwife, ja sinuga pisut juttu ajama.“ Tema istus neiu kõrwale.

Suna wärikses kangesti, siisgi ei julenud tema seda keelda hirmu pärast, et teda mõni siin näha võiks. „Mas,“ ütles neiu, kui tema kõhkumisest pisut toibunud oli. „Mas, sinu paik ei ole mitte siin; ülepea olemine meie üks teisega walmis, sinul ei ole minule wähematki ütelda.“

„Ha, ha, ha! Urwad sa?“ Tema filmad loitsiwad hirmisas leegis. Tema astus õige neiu ligi ja sofistitas: „Sina armastad seda neetud walget, mina tean seda; aga ei ialgi, mitte ialgi ei pea sa temale saama.“

Neiu ei wastanud. Tema taganes weranda wälimisesse nurka, kuhu Mas temale järele läks. Nüüd sündis midagi ootamata.

Inshener van Santen oli ühelt Makasjaris olewalt sõbralt teatusi saanud, mis temale nii tähtsad näitawad olewat, et tema niisugusel harjumata ajal (nagu see Ida-Indias mitte mooduks polnud) oma ülemat taga otsis. Tema lõi juure eesriide, mis weranda sisseminekut warjas kõrwale: just sel filmapilgul oli Mas hirmul wärišewa tüdrukuga juure jõudnud.

Kahe sammuga oli tema nende ligi; osaw tõukamine tema tugewast rusikast ja Mas weeris kui pall kõrwale.

Suna filmad läkšivad finni ja tema lan-
ges minestuses tagaspidi. Ilma mõirast tähele
panemata tõttas van Santen tüdrukule appi, kes
ka tema armsalt kõlawate sõnade läbi warsti mee-
lemõistusele ärkas.

Wihast nohisedes kargas Hasan maast üles,
tema punetawaišt, pöörlewaišt filmišt kargasiwad
wälgud mõlemate sealolejate poole. Siiski ka
fiin ei jäänud enesewalitsus temast, mis selle
rahwa soo juures imestuse wäärt omadus on.

„Küll pea oled sina mu käes, kannatust
aga,“ pomises tema ja lipsas wälja.

„Jää rahule, Suna, mu kallis tüdruk,
minu juures ei wõi sinule vähemutki häda sünni-
dida.“ Nende sõnadega wõttis wan Santen tema
ümbert finni ja neiu pea langes tema rinna
peale. Armas naeratus lehwis neiu näo üle
ja tema ehmatusest kahwatanud wahakarwa pal-
getele tuli õrn puna tagasi. Nii kaua tema
südames uimunud tundmus ärkas ja murdis
omale teed: neiu lõi omad käed mehe ümber.
„Armaštatud mees, tubli mees, sina, üffi sina
oled see,“ ütles tema waewalt kuuldawalt ja
ja kattis mehe nägu palawa suuandmistega, mida
ka mees omalt poolt tegi.

„Suna, mu neiu, minu igawesti!“ ütles
noormees, ja ikka suudelesiwad siis need noored,
ilusad inimese lapsed.

Nelli van Meilen seisib liikumata suure saali ukseel. Tema ei olnud igatsenud lõuna rahu mitte leidnud ja tahtis nüüd werandale wärskesse õhusse minna. Kui tema nende armastuse sõnu kuulis, naeratas ta ja surus käe oma kangesti tujukawa südame peale. Kõige suurema walu, sees kui ümber ringi pimedam öö ähwardab, võib naene veel naeratada, naeratus, mis selle wärisewa hääle jarnane on, mida katkimine pilli keel veel wiimast korda annab. Nii taja kui tema tulnud, läks tema ka tagasi. Mida tema ju ammu aimanud, mis teda ilmsi ja unes piinanud, see oli nüüd sündinud: Bit van Santen oli temale igawesti kadunud. Ja kelle kasuks? Madalal oli see inimene; temale ja wanematele pidi ta tänu andma, et teda inimese seisusesse tõstetud. Ja endine tantsijanna, sellega sellest kõige enam põlgtud seisusest. Nelli surus oma käed wastu nägu. „Oh Jumal, mu Jumal, mis sugust walu sina küll sündida lased!“ Tema heitis woodisse ja surus oma näo patjadesse ja nuttis, nuttis walust murtud südamega. Tema oli palju kaotanud, wäga palju: tema oli oma enegi kahtlase lootuse kaotanud. Inimene, kes oma lootuse oma kõige parema asja peale kaotab, tunneb suurt südame walu ja pime, kohutaw öö langeb tema peale. Kõige selle juures aga ei wõinud Nelli ei van Santenile ega

Sunale wähematgi süüiks panna, sest need mõlemad käiswad wabalt südame nõudmise järele ja inimese süda ei ole mitte suundida, waid ta seisab kui ülema wõimu juhatuse all.

Kui Nelli tund hiljem werandal teelauale ilmus, oli tema nägu furnukahwatanud, aga rahulik; tema seis oli uhke kui kellegil, kes raske heitluse järele enese üle wõidu saanud.

Aeg ajalt ilmus terve perekond, ainult Suna puudus. Teener Kromo, teatas et ta peawalus maas olla.

Peale sööki tõmbas van Santen kirja taskust ja luges sealt järgmise koha ette: „— Weel on minul finule midagit rasket teatada. Boni kuninganna wäed on juba üle piiri läinud ja Labuani istanduse peale langenud. Walitseja, kubjas ja selle perekond, kõik Europlased, on mahalöödud. Arwamise järele juhatada wäehulkasid üks endine Inglise ohwitser; nad ei astuda mitte enam üksikutes salkades ette nagu enne, waid ühises ülesseatud wäes, ka on neil oma wahikord. Loodame, et Batawiast pea abi tuleb. Praegu ei ole mitte wõimalik palju teha, sest et Makassjar ja abi kindlused oma wägesid tarwitawad.“

Mehed waatasiwad tõsiselt asjaolu peale, naesterahwad kartlikult.

„Oh Jumal, kui sarnane lugu ka siin peaks tulema, siis oleme meie kõik kadunud!“ ütles proua van Meilen õhates.

„Seda mina just küll mitte ei usu, ehk mina küll tunnistama pean, et ka siin asi mitte forras pole. Nüüd ei ole enam võimalik asja lämmatada. Rahutud mehed on siin kavalad ja ostavad riigivalitsuse nõrku külga tarvitada. Muidugi tõuseks mäs ainult ühe väikse jao rahwa seas; suurem hulk on ju kristlased ja meile truud. Mässu tõstjate vastu aga on meil kommandant oma ratsa väega.“ Kende sõnade järel võttis ülem-insener oma proua kae ja julgustas teda naeratades.

Nelli ei lausunud kõigel sel ajal sõnagi, nüüd ta näitas poestilt tulnud moodulehe juures sügawais mõtetes olevat. Peale selle lahkus feltskond laualt. — — — — —

Proua van Meileni toa ukse peale koputati.

„Ema, kas ma võin sinuga ühe filmapilgu rääkida?“

„Küll ikka, mu laps; oota, küll ma teen ukse lahti!“

Nelli astus tuppa.

„Mis finul on, Nelli? Sina wärised, sinu palged on kahwatanud ja filmis sul pisarad? Kas sa van Santeni teatuste üle nii hirmul

oled?" Proua van Meilen sundis tütarit sohvale istuma ja silistas armsaste tema läikiwaid juukseid.

"Oh ema, mu süda walutab! Oh kui halwad on küll inimesed!" Nelli laskis oma pea ema õlale ja nuttis kibedalt.

Proua van Meilen oli kohkunud: nii ei olnud tema oma tütarit weel ialgi näinud. "Nelli," ütles ta tase, "räägi mulle, mis sul wiga? Oma emalt wõid sa ju ikka troosti ja nõuu leida."

"Suna," tuli Nelli suust järsku. "Suna, mu ema!"

"Mis sul on? Ära nuta; tule ja jutusta mulle ometi, mis sind nii waewab."

Nelli ajas end sirgetks ja ütles kindlal häälel:

"Kas Suna ehk mina, üks meist peab majast lahkuma!"

"Miks nii?"

Imestaw proua kartis, et tema tütar silmapilgul oma aru kaotanud.

Üleni punastades jutustas Nelli seda lugu, mis van Santeni ja Suna wahel juhtunud. Kohmetult ja keeletult waatas ema ta otsa. Temal, haritud naesterahwal, polnud ialgi mõttesse tulnud, et armastus noore insheneri ja tema kaswandiku wahel wõiks asuda: see näitas tema meelest niisama wõimatu kui tema tütre

ühendus Mas Hasanigagi. Lõppets pääses ta keel lahti. „Tüdruk peab majast lahkuma, aga kuhu? Meie oleme siin kohustatud tema eest hoolt kandma, sest tema taolised saavad teda waewalt vastu wõtma.“

„Wahest ehk tema wanemate juurde? küsis Nelli.“

„See ei lähe. Seal ta langeb.“

„Küll isa nõuu leiab,“ arwas Nelli.

„Ah isa! küll tema meid selles asjas nokib ja naerab; see on aga kõige pisem paha.“

Nelli ei wastanud midagi, tema wahtis kohmetanult enese ette. Emal targatas midagi meelde: kas ei wõinud tema tütrele weel üks iseäralik tundmus olla kui ainult Suna olek. Tema waatas sellele terawalt silma ja ütles: „Nelli, armastad sa Bit van Santeni?“

„Mein läts weripuuasets ja pööras näo kõrwale. See oli selge keel. Proua van Meilen tõstis tasa oma tütre peakese üles ja katjus teda waigistada: „Jää rahule, mu armas laps; weel ei ole kõik kadunud!“

„Salgi, ema, ei ialgi ei wõtaks ma teda vastu,“ hüüdis Nelli järsku ja ärritatult; siis aga ütles tema wiiwitades edasi, kui tuleks iga sõna waewaga üle tema huulte: „Ja peale selle armastab tema Sunat nagu. . . nagu oma pruuti.“

Proua arvas paremaks seda juttu jätta. „Mina arwan, et van Santen on ära läinud. Ma lähen ja räägin isaga.“

Tema läks werandale ja jutustas oma mehele, kes seal sügawais mõtetes kõndis, selle asjaloo otsekõhe ära.

Mees lastis teda waikselt jutustada ja ütles siis: „See pole minule mitte uudis. Mina märkasin juba ammu, kuidas lugu nende kahe wahel oli.“

„Sa ometi ei ole sina sellest minule wähematgi lausunud,“ sõnas proua etteheitwal pilgul.

Üleminshener jäi seisma ja ütles mõjuwalt. „Sina ja Nelli, teie olete tüdrukute majasse wõtnud, olete teda õpetanud ja harinud: sinule on tema armsaks saanud. Nii oli kord ju nii, ja ma arvasin seda liiga waljuks, Sunat sinna tagasi tõugata, kust tema tulnud. Seda ei tulnud minul küll mitte unesgi meelde, et van Santen —“ Kirjakandja tuleb jegas tema juttu. Temale toodi pakis ametlik kiri ja üks erakiri.

Tema wõttis kirja lahti ja luges tähele pannes läbi, pani siis kofku ja pööras proua poole: „Waat, kus kõigele kitsikusele lõpp tuleb! See tuleb nii ootamata, et ma üsna uudishimuline olen: ei tea misfuguse näo van Santen selle kohta teeb. — Temale on kahets aastaks teenistuse waheaega lubatud. Olgu kuidas on, aga tema niisugust luba küll ei ole nõudnud.“

Proua ulatas temale ka teise kirja: „Säh, loe ka see läbi; tuleb Amsterdamist: ehk annab see asjale seletust.“

„Sina arwad seda?“ Van Meilen wöttis kirja lahti ja luges selle läbi.

„Sina oled õigesti arwanud. Kiri tuleb wana van Santenilt, tema teatab mulle, et tema Garuti istanduse Jawa saarelt oftnud ja et tema soowib, et ta poeg nii pea kui wõimalik selle walitsust oma peale wõtab. Tema olla sellepärast pojale kaheaastase teenistuse waheaja palunud. — Noh, see toob alles hulumist ja pisaraid; Suna ei ole mitte ainuke, kes tema järel nutma jääb.“

„Kas sina fiis ka seda tead?“ küsis proua imestades.

„Mina ei peaks seda teadma! Selles olen mina rohkem tähele pannud kui sina. Jah, see mees läheb, kelle wastu neiud ei jõudnud seista: õnne fiis igale ühele.“

„Palun, Willem, ära heida nalja; meie Nelli on õnnetu, ta tunneb suurt walu.“

„Ah tühja! Mis läheb filmist, see kaob meelest. Üsna kahju, van Santen oleks mulle tubli waimes. Tema on auus ja tubli, ja mis weel ütelda, jõuab ka naist toita, aga kahjuks on tema ülearu uuemeelne sonija“

„Niisugusel lool võib siis Suna jääda?“ küsis proua lühikese vaikimise järel.

„Muidugi võib ta seda. See on, kui tüdrukud üks teisega kokku lepiwad. Nelli on tubli tüdruk, küll ta enesega walmis saab. Ja —“ siin pilgutab tema oma prouale tähendusrikkalt filmi, „ei wõi ka weel teada, mis tulewit kõik toob.“

Proua van Meilen ohkas südamel põhjast. Temal ei olnud selles vähematti lootust.

„Mina tahan nüüd rahu saada, ütles tema. „Kõik need uudised segawad ja wäsitawad mind; minu pea sees sumiseb kui mesipuu.“

„Puhka jah. Mina lähen otsin selle aja sees van Santeni üles ja räägin temaga asjad läbi.“

„Aga Willem,“ hüüdis proua temale järele, „ära ja Nelliist sõnagi lausu.“

„Sellepärast ole mureta, mitte poolt sõna! Tälleenägemiseni!“

Ra noor van Santen oli sellesama postiga kodust kirja saanud. Kõik sai ette walmistatud ja tema pidi kahelksa päewa pärast oma ameti maha panema ja saarelt lahkuma.

Kolm päewa peale kirjade kätte = saamist ratsutas üleminshener oma abiga juba hommikul wara suure Djattie Nangora küla poole, kus

siid üle laia oja pidi ehitatama. Proua van Meilen oli peale ülestõusmist kohe jälle maha heitnud; teda waewas kange peawalu.

Nelli töötas oma maalimise töö juures wirgasti. Tema tundis, et ta ainult töö läbi omad kurwad mõtted wõib maha suruda. Suna oli sel hommikul õige äritatud; temal ei olnud vähematgi rahu, pea katsus ta ühte, pea teist tööd. See tegi temale meelehaiget, et maja rahwas tema wastu külmad ja tagasihoidlikud olid, ja nagu tema arwas, seda ilma põhjuseta; iseäranis Nelli ei pannud teda vähematgi tähele, ja kui tema endisel alandlikul usaldawal wiisil Nelliga ligines, see siis teda koguni järsku enesest eemale lükkas. See kõik aga ei olnud tema isemise rahutuse peapõhjus, sest kõike seda tasus see teadmine, et tema Pit van Santeni armastada tohib. Mis teda kõige rohkem rahutumaks tegi, oli hirm miski eest, millest tema isegi aru ei saanud; tema tundis aga ometi, et midagi hirmjat õhus hõljus, mis igal silmapilgul otsatu jõuuga wõis maha langeda ja kõik purustada, mis ette puutus. Tema käis igal nädalal korra oma wanemaid vaatamas ja wiimsel korral asus tema südamesse tume õnnetuse aimamine. Tema oli täiesti oma maa laps ja need rahwa seas ilmuwad tähenduse märgikesed ei jäänud temast mitte tähele panemata. Tema tundis oma südamis surma hirmu, kui ta tagasi tuli. Mitte

wähem ei teinud ka see teatus teda rahutumaks, et Mas Hasan juba mõnda päewa kadunud olla; tema teadis, et see Bit van Santeni wastu wiha südamest kandis. Peale selle tuli weel kuulbus, et Boni kuninganna soldatid juba Minahasfa piiril olla.

Nii pea kui päikene kõrgemale tõusis, ei suutnud Suna enam kannatada. Tema tarwitas filmapilku, u il teenrid tagapool töös oliwad, ja lippas majast wälja. Tema palkas woorimehe ja kästis Djattie Mangora küla poole sõita. Mida tema kui nõrk tütarlaps ja ilma sõjariistadeta seal õige teha tahtis, mida tema hädapuhul arwitada wõis, seda ei teadnud tema ka ise mitte, temal oli ainukene mõte, et tema armsat häda ähwardab, et ta tema juures peab olema ja, kui tarwis, temaga ühes wõitlema ja langema.

Ülemishener ja van Santen oliwad silla juures töötajaid juhutama. Wähematki häda ei olnud aimata, töölised oliwad rahulised kui itka. Wõis kellu 11 aegu enne lõunat olla kui mõlemad ijandad suure puu warju maha istusiwad, et söögi aega pidada. Aga nüüd tuli midagi. Üks pauk käis õige lähedal. Ülemishener kukkus kummuli, tema ei liigutanud mitte enam. Van Santen hüppas üles, sel filmapilgul käis teine pauk, kuul kinnus just kõrwa äärest mööda puu tüwi sisse. Tema tõm-

bas revolwri taskust ja laskis tööliste poole, sest nende hulgast oliwad paugud tulnud. Teemale kõige ligemal seisaw noor jõmpfikas, kellel pikk oda käes, kukkus kšaga maha. Enne kui wan Santen teist pauku lasta wõis, tuli tema selja tagast kõrwust läbi löitaw kiljatus. Kui wälk pööras tema ümber. Mõõk lendas läbi õhu ja langes ihe naesterahwa peale, kes tema ja ihe metsiku mehe wahel karanud. Teine pauk käis tema revolwrist ja mees kukkus. Wan Santen julge ja ähwardaw seis ja tema hirmus revolwer, kes neilt juba kaks ohwrit wõtnud, mõjusiwad tööliste peale, kellel ka lastmise moon puudus. Jalapealt pöörasiwad nad ümber ja paniwad plagama, mõne filmapilgu pärast oliwad nad lähemasse pöösastikku kadunud.

Noormees seisis weel üksi, tema jalge ees lamasiwad tema üle ja — Suna.

Tema esimene asi oli tüdrukut awitada, kes hirmu ja hoobi päha saanud. Mehe armsate sõnade juures lõi see filmad lahti, ta huuled liikusiwad. Tema pani oma kõrwa just neiu suu juurde ja kuulis waeuvalt räägitud üksikuid sõnu: „Suna . . . õnnelik . . . sureb . . . sinu eest. . .“

„Ei, ei!“ hüüdis mees kange südame waluga. „Sina ei sure mitte; sina pead minule elama.“ Tema oli oma taskurätiku neiu otsaesise ümber

kõitnud, were pisarad langesiwad seda mööda pikkamisi alla.

Kõrgalt liigutas tema oma pead ja sofiistas: „Sigemale, ligemale!“

Mees langes tema kõrwale põlwede peale, et parem kuulda wõiks.

„Mööd . . . kihwtititud . . . pean surema ära! ära! Istandust päästma. . .“ Weel tõusis ta wiimase jõuga. „Ära! ära!“ hüüdis tema walju healega, siis langes ta tagasi — mõni sekund — ja tema oli surnud.

Mõte istanduse peale tuletas van Santenile oma ülemat meelde, keda tema Suna pärast hoopis unustanud oli. Weel heitis tema ühe pilgu oma ees seiswa kahwatanud ja kangeks jäänud näo peale; jah siin oli inimese abi asjata. Tema pööras end van Meileni poole. Kuul oli sellel keft peast läbi läinud; ta siin oli surm oma töö lõpetanud.

„Ära, ära! Istandust päästma!“ kõlas van Santeni kõrwus, „päästma, päästma!“

Tema jooksis kuristikku, kus hobused sööma pandud. Sumal olgu tänatud! Nad oliwad weel seal, sõiwad wagusasti; teener aga oli kadunud. Suure waewaga sidus tema van Meileni keha ühe hobuse selga, parema käega hoidis tema surnut neiut ja hüppas teise hobuse selga, mõlema hobuse warrused pahemas käes, peale selle hoidis tema paremas käes weel uueste täis laetud revolw-

rit, nii tihutas tema nii ruttu kui wõimalik istanduse poole.

See oli weel lahti; ühtegi inimest ei olnud teel näha, ja just see waikus oli kardetaw tähendus. Van Santen hingas kergemalt, kui tema istanduse õue jõudis.

Nelli van Meilen oli esimene, kes wastu tuli. Omal harilikul kombel ilmus tema, mõni sühtre tüükifene peos, et sellega hobust sööta, mis temale igakord rõõmu tegi. Tema waatas üles; üks kõrwust läbi lõikaw kiljatus ja tema langetas minestuses maha, selle hobuse jalgade ette, kes tema isa eluta teha kandis. Zoom noosis tema käe kallal, milles ta framplikult sühtre tüükife si hoidis.

Nüüd tuliwad van Santenile kõige raske-
mad filmapilgud ta elus. Saalis oliwad mõlemad furnutehad, Nelli oli minestuses sohwa peal, proua van Meilen ringutas põrandal hirmsais krampides, pea läbilõikawalt karjatades. Peale selle oli ähwardaw hädaoht igal filmapilgul oodata: mässajate pealelangemist oli karta ja kõige selle juures oli istanduse rohwas kui peata. Aga just niisugustel filmapilkudel walmib weel painduw ja wälimiste mõjude all seisaw noormees täis meheks. Täis mehijust ja osawust seadis van Santen targu asju. Teenijad tüdrukud hulusiwad, neid tema waigistas ja andis mõlemad naesterahwad nende hooleks.

Rahetja teenrit peitis tema istanduse wärawasse bambuse pödsastesje. Wärawad ja elumaja uk-
sed lastis tema kinni panna ja pealetungimise
wastu kindlaks teha. Meestele andis tema sõja-
riistad, mida aga kätte sai, mõned wanad piis-
sid ja piigid, tema ise wõttis oma ja ka van
Meileni rewolwri ja ka tuliterawa mõdga.
Ka ratsawäe kommandandi juurde ei unustanud
tema kästjalga saatmast, seda ettevaatusele hoi-
tama ja temalt abi paluma.

Oli ka wiimne filmapilk.

Wõis ju kellu kahe aegu olla. Waikus ja
lämmastaw palawus walitses ümberringi. Siis
kõstis Europlaste elumajade poolt kole kisa.
Rahwakogu, mõned sajad sõjariistus pärisrahwast,
eesotsas muistne mees leekiwate filmadega ja leh-
wiwa habemega, aga ilma sõjariistata, need
langesiwad istanduse peale. Prahwak käis; kaitse-
jate püüfideft ja rewolwriest tõi siss suits — pool
tofinat pealetungijaid lamas rohu peal. Peale
tungiw rahwahulk taganes tahtmatalt. Hadji
Ragu Niti Nagora, seep see wana teiste
eesotsas marsfija oli, see astus kaitsewärawate
juurde ja kiskus need tugewa noore mehe jõuuga
lahti. Peagi oli tema kõrwal ka noor, sirge
saarlane, Mas Hasan; see katsus metsiku kifaga
ja wandudes sisse tungida.

„Suna! Suna! Minahasja ilusam roos!“
kifendas tema ja löi oma laia mõdga kui hull

oma ümber. Nagu näha, oli niihästi tema kui ka teised oma julgust opiumi*) piibust imenud. Miiud julgesiwad ka wähemad hulgad ette astuda ja katsusiwad omale mõõkade ja piikidega läbi tihedasse bambuse pödsastikku teed teha.

Ban Santen, kes oma tühjaks lastud sõjariistu ise pidi laadima, sest et teenrid seda ei osanud, oli oma tööga parajasti walmis, kui tema Mas Hasanit tugewa jõuuga üle wiimse kaitsewärgi nägi hüppawat. Tema kargas ruttu juurde ja ühe rewolvri pauguga langes Mas Hasan. Tuba läks mitmel korda pödsastikust läbi tungida ja metsikud joobnud näod asusiwad julge mehe ümber. Mis aitas kõik see, et tema katsis neist weel maha lastis, ikka tungisiwad uued waenlased ette; tema saatus näitas kindel olewat. Tema tõmbas mõõga, et oma elu nii kallist kui ial wõimalik ära anda.

Kus jäiwad aga teenred selles kitsikus? Need seisiwad seal wärisedes ja kõheldes, nemad oliwad pealetungijate seas Hadjit ära tunnud ja selle waade näis nende peale kui Basiliski mao waade mõjuma.

Kõik kuulid oliwad ära lastud, kõige kitsikum pilk jõudis. Kui lennul jooksis Nelli weran-

*) Sealsed harimata paganad teewad omale opiumi suitsutamisega sedasama waewa ja lahju ning rikuwad oma terwist nagu seda haritud ristirahwas oma tubala suitsutamise ja alkoholiste jookide joomisega enesele teeb.

dalt õue peale ja jäi van Santeni kõrvale seisma.

„Tulge wälja, teie jäneseid,“ hüüdis tema. „Kas teie tahate oma argtuses oma herrat hädasse jätta?“

See mõjus. Teenrid wõtšiwad julgust ja mõne sekundi järel oliwad nemad kui müür ringis nende kahe ümber ja hoidšiwad püššid ning piigid ähwardawalt waenlasele wastu. Waenlased wiivitasiwad pisut, neu äkiline ilmumine pani neid peatama; see tõi neile hukatust.

Trompetid puhusiwad, püššid paukusiwad ja hästi sihitud waling kuulisiwad langes weel wäljas olewate waenlaste kaela. Ratsawägi tõmbas mõõgad ja kui tihe rahehoog wuhisešiwad terawate raskete mõõkade hoobid peade peale. Silmapilgul oli istanduse õu pealetungijatest puhas, pea siis ka tee. Mässajad põgenesiwad iga tuule poole, ratsanikkudest taga aetud, kus mõnigi põgeneja langes.

Minahasja kurwale loole tuli lõpp. Nagu ikka, sai mäss, millele palju Europlasi ohwritš langenud, maha surutud. Ka Boni kuninganna soldatid, fellele esiti wähene Hollandi wägi wastu ei jõudnud seista, saiwad löödud, nii pea kui Hollandlastele Batawiašt abi jõudis. Kuninganna pidi rahu paluma ja jällegi omašt maast ja rahnast ühe osa Hollandlastele ära andma,

Langenute seas leiti peale Mas Hafani ka Radersi surmukeha; siis oli ka tema mässu üles kihutanud. „Oh häda!“ õhtas proua Raders, kui tema mehe surmukeha ta majasse toodi.

Wanaft Hadji Ratu Bagu Niti Nagarast ja tema seltsilistest polnud jälgegi näha; räägiti et nad Bonisse olla läinud.

Corrie Langen, Nelli ülemeelne sõbraana, oli ka kadunud. Mõni aasta hiljem arwas üks kaupmees teda Boni kuninganna orjade hulgas näinud olevat.

Nädalad on mööda jõudnud, Pit van Santen wiibib ikka weel Minahasjas. Tema oli sündmusest kohe oma wanematele telegrammi saatnud, siis ka kirjutanud, et temal esiti nõuu olla oma elupäästjale Nelli van Meilenile abiks olla, kes peale selle hirmsa juhtumise ka weel oma ema kaotanud; ka pidada tema weel oma asemele tulewa ametniku tulekut ära ootama. Dstetud istandus, mis juba nii kaua forratuses olnud, wõida weel seda mõnda nädalat nii seisma jääda. — — — — —

„Nii, neiu Nelli, nüüd on siis kõik korras ja teie Europasse reisimisel ei ole wähe-
matki takistust ees. Posti = laew läheb lähemal laupäewal Matasjarest minema. Teie wõite kahe päewa aja sees sinna jõuda; kui

foovite, wõin mina teid finna saata." Seda ütles van Santen ärimehe toonil kahele oma ees seiswale naesterahwale.

Üks neist oli Nelli van Meilen, leinariides, kurb, aga siiski armas kui lillake; teine oli proua Langen, Corrie ema, kelle juures Nelli peale oma ema surma elas.

"Kas teil siis niisugune rutt on meie Nelli ärasaatmisega?" küsis proua Langen, kes hirmul selle filmapilgu peale mõtles, millal ta üksi pidi jääma.

"Minul rutt?" Tema wõttis neiu käe, mida see tahtmata sündida lastis.

"Iga filmapilt, mida mina oma wahwa elupäästja juures mööda saadan, jääb minule kalliks. Mina mõtlesin aga, et neiu Nelli ise sellest paigast tahab põgeneda, kus tema nii palju valu on pidanud kannatama."

Neiu lõi filmad tema poole üles, tema pilgust paistis liigutus ja abita olek. Tasa, waewalt kuuldawalt ütles ta: "Herra van Santen, teil on õigus. Mina tunnen hirmu selle paiga eest, aga mina kardan ka Hollandisje minna, kus minul rahwas ja kõik asi wõõras on, kus ainuiski ei ole, kes minu hirmust saastust wõiks tunda."

Noormees ei wastanud midagi, tema tõusis püsti, tema filmad waatasiwad kaugusesse. Tema rind tõusis ja langes, ta ilusa, mehise näo üle tõu-

sis kerge puna. Ühtiselt pööras tema ja waatas iseäralikul pilgul proua Vangeni filmi; ilma sõna ütlemata sai see asjast aru ja läks toast wälja.

Kemad oliwad kahetseki. Kui mõtteta waatas Nelli aeda, kus puude oksjad oma wilja all kuni maani paindufiwad. Vangeni äraminekut ei näitanud ta jugugi tähele panewat.

Ban Santen istus tema kõrwale ja ütles pehme häälega: „Nelli!“

Neiu kargas ehmatusest, aga oma waadet ei pööranud tema mitte.

„Nelli!“ hüüdis tema weel ja pani oma käe kergelt neiu käe peale.

Neiu pööras mehe poole, tema filmis oliwad pisarad ja ta kõhnaks jäänud käsi wärises mehe peos.

Wikkamööda ja südamlikult nagu ühe lapsega räägitakse, algas noormees: „Selle ajani pole meie ühte nime nimetanud, ehk see küll tihti meie mõttes liigub, Suna.“

Kuttu tõmbas neiu oma käe ära ja pööras omad filmad teisele.

„Nelli, see peab nii olema, mina pean teda nimetama.“ ütles noormees segamata edasi. „Teie ema on omal wiimsel filmapilgul, kui mina üksi tema juures olin, kõik rääkinud — mina tean kõik, Nelli, kõik.“

Tema peatas. Kui neiu liikumata seisma jäi, jutustas ta edasi: „Teie muidugi ei tea, mis teie ema siis veel ütles. Tema ütles, et tema siis rahulikult wõib ilmast lahkuda ja surra, kui. . .“ Tema enne kindel hääel hakkas wõariseema. „Kui meist paar saab.“ Ruttu oli tema wiimsed sõnad ütelnud ja waatas neiuile filmi.

Neiu kargas üles ja sirutas omad käed kui kaitstes tema poole. „Pidage, — mitte ühte sõnagi sellest! Mina palun teid, halastage minu peale ja ärge piinake mind mitte niisuguste asjadega.“

Van Santen oli rahulikult saanud. Tema seletas kõik, mis tema Suna ja Nelli vastu tundnud, ja kuidas tema wiimastel päewadel oma südamet vastu wõidelnud.

„Mina ei suuda ial seda unustada,“ lõpetas tema oma juttu, „kus mina hädohus olin ja kõik mind oliwad maha jätnud, siis seisite teie minu kõrwal, et minuga koos wõidelda ja ühes surra. See hirmus filmapilk on meie hinged kindlaste köitnud. Kui teie oma saatust minu kätte tahate usaldada, siis unustage oma uhkust ja saage minu naeseks.“

Tasa, nagu tema enne läinud, astus proua Vangen jälle tuppa. Tema nägi Nelli van Santeni kaenas kord nutmas, kord naemas, tema lõpmata walu kallil surnute pärast segas

end õnnega : jah, see armastav mees oli täiesti tema oma.

Just täna on herra de Stewen end õige ehtesse seadnud. Tema kõmbib Wandersi maja poole. Sisse lastud, algab tema juttu, kui tema juba ilmast juba rääkinud : „Proua Wanders, mina tulen täna ühe iseäraliku asja pärast.

Palju sõnu pole minu asi, sest ütlen otse kohe — mina palun teilt teie tütre Johanna kätt.“

Et palutaw kohe ei vastanud, võttis de Stewen uuesti sõna : „Kuida mina ilmas üffi olen, seda teate teie, kuidas mina teie tütart armastan, seda teab Johanna. Mis tarwis siis veel sõnu? Võõme kaubad kokku ja teie teete mind õnnelikuks.“ Tema hääli oli auus küllalt, aga tema silmad seisivad pea naesterahwa peal, pea luurasiwad nad tuba mööda ümber.

Proua Wanders oli selle aja sees toibunud ja vastas : „Herra de Stewen, teie auus-tate meid sellega, ometi, nagu teie ise ütlete, mis tarwis siis veel sõnu? Mina jätan asja oma tütre otsustada; teie olete temaga küll valmis saanud?“

„Hoidku selle eest! Mina tahtsin kõige pealt teie luba. Johanna saab ju muidugi sõna-kuulelik ja tark olema ning oma „ja“ ütleva.“

Proua Wanders arvas teifiti. Las Johanna tulla, küll see temaga walmis saab, mõtles ta. Tema kõlistas. „Kutsuge minu tütar,“ ütles tema sisse astuwale teenrile.

Nüüd tuli piinlik waheaeg. De Stewen nihutas ennast rahutult tooli peal ühte ja teistpidi, proua Wanders seadis oma riideid.

Johanna ilmus, natuke kahwatanud, nii hästi kui tema õitsewast näost märgata wõis, punased silmad, kui oleks tema praegu nutnud, muidu aga walitses tema end täiesti.

Proua Wanders nimetas temale de Steweni külaskäigu põhjust. Kuida pidi aga tema imestama, kui tema tütar külmalt rahuga ja selgesti ütles, kui oleks jee temal üks kōit, kas tema uut kleidi riiet walib ehk selles asjas otsust annab: „Herra de Stewen, teie pakkumine ei ole minule mitte uudis, olen juba enne selle jarnaft märganud; wõtan pakkumise vastu.“

De Stewen tõusis toolilt, tõmbas neiu kae, tema silmad kiirgasiwad ja suu ligines neiu omale. Neiu kartis, paimutas end tagasi, ütles aga siiski rahulikult: „Mitte nii ülekaela, mu herra; laske mind enne selle uue seisukorraga harjuda.“

Tema oli sellega rahul. Temale oli sest küll, et ta nein kätte saab, kas selle tahes ehk tahtmata, jee oli temajugusele üks ta puhas. Pea lahkus tema.

Johanna wiiskas end sohwa nurka ja kattis oma nägu taskurätikuga. Mõuuta seisis ema tema ees; see oli ka kõige parem, kuni torm mööda jõudis.

Wiimaks sai Johanna rahulikumaks, wõttis märjaks saanud taskurätiku näo eest, tõmbas kirja taskust ja ulatas selle emale: „Seda sain ma, kui de Steven sinuga jutustas.“

Proua Wanders waatas kõige pealt allkirja.

„Bit van Santen.“

„Temalt sinule?“ küsis ema imestades.

Johanna raputas pead ja ütles ainult:

„Doe!“

Proua Wanders luges kõwasti:

„Garuti istanduses.“

Südamest armsad wanemad!

Lõppeks tõd kurbade kirjade järele ka üks rõõmsam. Mõtelge ometi, mina olen Nelli van Meileniga kihlatud. See laps on hea kui ingel ja tahab minu üksikut elu magusamaks teha, kõik walu ja rõõmu minuga jagada. Mina kardan koguni, et tema rohkem walu kui rõõmu tunda saab, sest asjad siin on liig halwad. Pigi olewast rehnungist wõid sina näha, armas isa, misjugasest korras mina siin asjad leidnud. Raats kolmandikku omaist warandusest

oled fina istanduse alla pannud. Selle petisele, kes sinule nõnu andnud istandust osta, ütle minu nimel, et tema häbemata kelm on, kellele piits parast palka annab. Olgu sest! Kui Jumal aitab, siis loodan mina oma töö jõuu ja tubli abi läbi aastate järele nende lõpmata segaduste üle kord wõitu saada, milles fiinsed asjad praegu seisawad.

Et mina wiimasel ajal oma seisu Nelli kohta kirjutanud, siis ei tule minu kihlus teile küll mitte ootamata, ja ma tohin teie õnnistust selle kohta küll julgesti loota.

Palun tarwilised paberid minule naese wõtmiseks wiibimata muretseda, sest siinses segaduses on üks ingel, nagu Nelli, küll kallid taewa kingitus.

Teatan weel, et minule Minahasja mäsfus näidatud wahwuse eest aumraha antud.

Teid südamest terwitaw poeg

Bit van Santen."

„Nii on siis see sinu äkilise otsuse põhjus. Saagu sellest see ja teine aru, mina aga mitte. Laps, laps, ära tee ennast mitte õnnetuks oma trotsliku meele pärast! Mina manitsen sind!“ Proua Wanders ütles seda paluwalt.

„Ema, ole mureta! Mina tean, mis ma teen. De Stewen ei ole küll mitte ilus, ei ka mitte hea südamline, aga tema on mees, kellega võib läbi saada, kui aga temaga mõistetakse.“

Ema raputas pead ja ümises: „Minu laps võib küll tuhat hoopis teist sugust saada kui see on. Saagu sest aru, kes tahab.“

Tema tütre näost paistis kindel otsus. Tema oli üks neist haruldastest vaikse loomuga inimestest, kellel hea õhu asemel isemeel walitsejaks on ja keda isegi mõistuse läbi nende kord wõetud otsustelt ära ei saa pöörda.

Wihas wehtis wana van Santen omas toas sinna ja tänna, ilma oma proua manitsust tähele panemata. Wahete wahel tõmbas tema laualt ühe rehnungi lehe, astus proua ette ja kõikus kui tuule lipp.

„See salalik koer! Kadeduses ja pahas meeles on temo jeda teinud, ütlen ma sulle; aga oota, sa jõmpšikas, ma su supi tahan soolata!“ Ja siis tormas tema toas jälle edasi tagasi, nii et kallid lille potid ja kujud, mis seal ja teal ehteks olivad, sinna ja tänna wankusiwad. Jah, täna oli van Santeni majas kõu lahti.

Teener ilmus ja teatas: „Herra de Stewen.“

„Soo!“ kiskus maja herra kohmetanud teenri poole. „Ah, wäga hea, mulle wäga lõbus!“

Rõõrdis waatega ja naeratawa näoga astus wõõras tupp. „Mina tulen teile, minu armsad sõbrad, ühte suurt õnne, mis minule juhtunud, teatama: mina olen end just nüüd Johanna Wandersiga kihlanud.“

„Mis teie olete?“ mõirgas van Santen ja astus niisuguse imeliku, ähwardawa näoga de Steweni ette, et see kohkudes taganes. Oma wiha tujus ei pannud tema toodud uudist sugugi tähele, ehk see uudis temale teisel korral küll otse uskumata oleks ette tulnud.

„Aga Hendrik,“ julges proua van Santen wähele ütelda.

„Äta mind rahule! Nüüd peab rehnung saama tehtud. Teie, mu auustatud herra,“ wiimseid sõnu ütles van Santen terawa, pilkawa tooniga. „Olge nii lahked ja waadake seda fiin järele, mida mu poeg mulle Garutist saanud.“

De Stewen wõttis rehnungi lehe, waatas kahtlasel pilgul selle sisse. „Rehnungi kokkuseade,“ pomises tema.

„Ja, wana kelm, rehnungi kokkuseade — ja misjugune meel! Terwe Garut ei ole mitte küll wana kolmelist wäärt. Ja teie, armetu roomaja, teie nuuskija, teie teadsite seda, ja olete mind siiski selle kauba sisse meelitanud.“

„Aga, mu armsam van Santen, ma palun teid —“

„Wana sarwik ise on teie armsam, mitte mina. Wälja! ütlen ma, ja ärge oma nagu fiin ialgi näidake, teie ja teie pruut. Teie wõite rõõmus olla, et mina teid teie pettuse löö pärast mitte torni ei lasse pista. Kui sest mitte nii suur lärm ei tõuseks, mina teeks ka seda.“

Proua van Santen tõstis waigistades omad käed. „Aga Hendrik —“

„Ah mis, lasse mind olla, ütlen ma sulle. Kui teie minu majast mitte jalamaid ennast ei korista, lasen ma teid omast teenrist wälja wisata; olete aru saanud?“

Rahwatu näoga seisis de Stewen ukse juures, tema tahtis midagi wastata, aga van Santeni waatest ei olnud wähematgi head loota. Nutusti taganes tema uksest wälja.

„Oh Hendrik,“ ütles proua, kui üks äramineja järel ju kinni oli. „Mis sa oled oma äkilise meelega teinud? Jalgi ei unusta tema sulle seda.“

Van Santen hakkas waljusti naerma. „Tema? Argpüks on tema, nagu seda iga salalik on. Temaga oleme meie walmis. Soo, nüüd siis olen mina oma südamet pealt kõik ära ütelnud. Muretseme siis Bitile tema paberid ja las' tema oma Nelliga õnnelikuks saada. See kelm peab aga Johanna Wanderliga õnnetuks saama.“

„Ka seda veel kannad sina omas südames. Poletä sina Piti kirja mitte kohe Johanna kätte saatnud, kes teab kas de Stewen —“

„Ah mis,“ ütles van Santen selka. „See asi läheb üsna otsekoheselt. Pit ei sallinud esiti Nellit ja nüüd kosib ta teda, Johanna ei sallinud esiti de Stewenit mitte ja nüüd wõtab ta teda vastu. Meie pealtwaatajad plaksutame käsa ja läheme rahuga koju.“

Raugel Garuti herrasmajaft oliwad laiali teepõllud; nende wahel oliwad suured tükid metsa ehk ka laialised kohwi aiad, mis harjumata silmale kui mets paistis. Kes tahtis kõiki põldusid üle waadata, pidi terve päew sõitma.

Oli imeilus hommik. Kosutaw ööwilu kestis Garuti kõrgustikus kuni kella 11 päewal. Pikas reas liikusiwad naesed ja tüdrukud teepuude wahel, korwid oliwad neil puusjade peale köidetud ja wirgalt korjasiwad nad lehti. Iseäranis korwi sisse saiwad need õrnad lehed pandud, mis üleweel puu ladwa ümber kaswasiwad, neist sai kõige parem teesort. Suur hulk kubjasid, kes maa pärisrahwa seast, seisiwad selja taga ja walwasiwad töö üle, kuna walgest soost walitsejad ratsa ridade wahel sõitsiwad, pea elustawaid, pea laitwaid sõnu hüüdsiwad, mõnikord ka maha hüppasiwad ja suurtesse korwidesse kogutud lehti järeelwaadates läbi sõrmede lastsiwad libiseda.

Teiste põldude peal nähti jälle mehi ridades ametis olevat, käes olivad neil tuliteravad kirved ja nad kärpisiwad nendel teepuudel offi, kelledel lehed juba ära nopitud, et nad siis seda tublimat lõikust annaksiwad. Igal pool walitses kord, hool ja wirtus. Veel poole aasta eest oli siin kõik hoopis teine. Waewalt kõige hädalise- mat tööd tehti siis ja lõikusest polnud õige ole- kutki. Mis asi oli küll selle pöörde toonud? Kõik peremehe oma film. Sest ajast kui van Santen istanduse oma wäsimata ja osawa juha- tuse alla wõtnud, tuli asjale hoopis teine elu. Esiti algas tema oma kätte ustud teenistust üsna wastu tahtmist, kord korralt aga sai see töö temale armsamaks. See määratu töö tarwitas tublit meest ja kihutas tema tööka loomuse tege- wusele. Juba ühe kuu pärast oli tema oma terve ihu ja hingega selle töö sees, kui ei olets tema omal terwel elu ajal muud tööd teinud.

Täna oli tema õige wara kodust wälja sõitnud. Peale teenri, kes temale pruukosti muretšes, olivad kõik veel une hõlmas. Omas nooruse elawuses kihutas tema wärskesse hommiku õhusse. Põld põllu järel sai üle waadatud. Ikka selgemalt läikisiwad tema silmad, ikka lahke- maks lõi tema nägu; sest igal pool oli näha, et hoole ja osawusega töötati.

Kui päike lõuna taewas ju kõige kõrgemal seisis, mõtles tema kojumineku peale. Tema an-

dis oma hobusele kannukseid ja kihutas läbi kohvi aedade ja põlise metsa herrasmaja poole.

Wärawal wahil olem omamaalane lõi just esimest lõuna tundi, kui tema hobuse seljast maha hüppas.

Herrasmaja seisis ilusal kohal. Selle ees ja kõrval kaswasiwad roosi pöösad, kaunid ja kõrged, mida Europas aimatagi ei wõi. Nende wahel seisiwad palmid, mangud, bananid ja teised, mille kulla karwa kollased ehk punased wiljad meelitawalt roheliste, lopsakate lehtede wahelt wälja paistiwad. Werandalt oli tore üle teepölbude ja kaugemal olewa põlise metsa peale waadata, kuna ühel küljel alati auraw Papandajani mägi, teisel küljel Tjitorai seisis, mille hari õhtul weerewa päikese puna sees kui õõgas.

Ban Santen patsutas tasa oma hobuse kaela peale, siis waatas tema natuke rahutult weranda poole. Ka loom näitas sealt kedagit ootawat, sest tema pööras oma wäikest pead aeg ajalt sinna poole.

„Ah sina oled juba kodu; mina ootasin sind hiljem tulewat,“ hüüdis korraga hele hääl ja kui tuule tiiwul lendas ta üle trepi astmete alla ja van Santeni kaela. See oli Nelli; aga ei mitte see õrn, kahwatanud, õnnetustest maha rusutud Nelli, waid ditsew naene, kelle filmad õnnest hiilgasiwad.

„Soo, saab suutelemisest ju küll,“ ütles tema ja wilksas mehe käte wahelt ära. „Hektor (hobu) tahab ka midagi saada.“

Tema astus hobuse ette, ulatas sellele mõned suhkru tükkidesed, mida hobune nähtawa meeleheaga hammaste all katki näris. Siis tuli teener ja wiis hobuse talli; herrased aga astusiwad majasse.

„Nelli, kui asi nii edasi läheb, siis loodan mina, et istandus kolme aasta pärast ka ju midagi sisse wõib anda.“

„Tõesti? Kuidas saab küll isa selle üle rõõmustama!“ ütles ta ja wõttis mehelt kübara ja ratsa piitsa ära.

„Ah isa!“ naeris van Santen. „Jah temale teen mina siis kolli kui mina oma mõtet temale teatan, et mina jälle riigiteenistusesse tahan astuda.“

„Bit, minu mesimagus mees, jeda ära tee sa temale mitte, ei ka minule ega sulle enesele. Mõttele, et sina siin jelles puhtas õhus, raskest aga kosutawas töös —“

Bit hoidis tema suu kinni. „Sa ühe nii tubli naese kõrwal,“ jätkas tema Nelli juttu ja lastis selle suu jälle lahti.

„Ennast nõnda õnneliku tunned, nagu — — nagu. . .“

„Noh, nagu kuff korwis,“ arwas Bit.

„Kagu jänes ristikeinas,“ täiendas Nelli ja tegi sügawa kniksu tema ees.

Järsku aga läks tema nägu tõsiseks: „Piti, kas tead ka, misjugune päew meil täna on?“

Erutult waatas tema Nelli otsa. „Seda oleksin mina tõesti unustanud. Jah, see töö, töö, selle juures unustatakse kõik. Jah, just täna aasta eest oli see hirmus päew, kus sina omad wanemad kaotasid. See jääb walusaks mälestuseks; aga ära unusta ka mitte, et meie seltsamal päewal teine teist leidsime.“

Jah, see hirmus mäss on meid ühendanud,“ wastas Nelli ja waatas Piti poole üles. Siis raputas tema niisugused kurwad mõtted enesest ja ütles: „Tule nüüd, minul on sinu jaoks midagi uudist!“

Nelli tõmbas teda tema töötuppa. Seal oli seesama pilt, mida tema kord Sunast teinud. Nelli oli walgeist roosidest täna pildile pärja ümber pununud ja keskel seisis Minahasja ilusam roos.

„Tema on oma südame were ära andnud,“ sofiistas noor proua; „mis oleks küll meist ilma temata saanud?“

Tema kummardas Nelli üle ja suuteles teda. Nii seisiwad nemad üksteise taelas, südamest õnnelikud.

Kurb minewik unus; õnnetundmuslega täitis olewik nende südameid, ja tulewik hõljus

õhukujutusena nende ees. Kaks ümmargust kaekest sirutasivad igatsedes nende wastu wälja ja armas näo ke naeratas neile rõõmsalt wastu: nende laps.

J ä r e l f ö n a. Täna on Minahasas neli inimest koos: Pit van Santen, tema Nelli ja Suna wanemad. Kõigil on walus mälestus südames ja filmist paistab neil waluga segatud rõõm. Van Santen ja Nelli pole Suna wanemaid mitte ära unustanud, igal aastal annawad nad neile abi, ja Nelli punub kaks pärga oma wanemate hauale ja ühe walgeist roosidest pärja Suna hauale, sest ka Sunat ei wõi tema unustada: on ju see tema armsa Piti ja ühtlasi ka tema enese elu eest oma elu andnud. Kui nad lahkuwad, on neil kõigil, niihästi haritud Europlastel kui ka harimata saarlastel, pisarad filmis, sest neil kõigil tujukub süda rinnas täis lõpmata walu, mille sefta end magus tänu-tundmus segab. —

L õ p p.

Uued raamatud

mis

6. **Biblaka raamatukaupluse** fulul on ilmunud ja igast suuremast raamatukauplusest saada on:

1. **Kümme küünart koti kangast**, iga küünar ise värvi. Kudunud J. A. Weltman. Hind 20 kop.
2. **Rasulik abirohi**, kuidas wabadust, rahu ja rõõmu võib kätte saada. Saksakeelest J. Pauli järele ümber pannud H. Dras. Hind 12 kop.
3. **Wäike Grete** ehk imelik surmast peasemine. Uda Lindeni ilusad jutustused. H. 8 f.
4. **Raskesti katsutud**. Tõelik jutustus noortele ja wanadele Marie Schweikeri järele A. B. Hind 15 kop.
5. **Jumala saatus**. Ilus jutustus noortele ja wanadele Uda Lindeni järele A. B. Hind 15 kop.
6. **Enne pennig ja Stedinglased**. Raks wäga ilust ja õpetlikku juttu. A. Lindeni järele A. B. Hind 10 kop.
7. **Armastuse wägi**. Õpetlik jutustus Ottilie Bayeri järele A. B. Hind 12 f.
8. **Jeesuse maapealne elu**. Üles tähendanud Dr. Theol. F. W. Farrar. Ümberpannud A. M. Tammeri. Hind 1.20 kop. kõwaste köidetult 1.50 kop. Iluköites 1.70 f. ja 1.80 kop., kuld köites 2.20 kop.
9. **Elu-tarkus** I., II., III. anne. Inglis kuulsa kirjamehe Samuel Smiles'i õpetused juhatused ja äratused iseenele kaswatamiseks ja mehiseks tegemiseks. Tõestitanud P. Gruffeldt. Hind à 60 kop.

10. **Tulesse.** Jutustus Cesti minewikust kirjutatud J. Mändmets. Hind 60 kop.
11. **Killud.** Kujustused Cesti rahwa elust. P. Grünfeldt. Hind 25 kop.
12. **Keeletark.** Cestlastele wenekeele õppimiseks ja pruukimiseks igapäewases elus. Kokku seadnud T. Kuusik. Hind 70 kop., kõwaste köidetult 80 kop.
13. **Keisri kästjalg.** Jutt Wenemaa minewikust. Prantsuse kirjaniku Julius Berner järele. Hind 80 kop.
14. **Waga Jenoweewa elulugu.** Hind 30 k.
15. **Wahetatud pojad.** Mark Traini kriminal jutustus Amerikast. Jutustanud J. Tiedemann. Hind 30 kop.
16. **Elu wõi surm.** Ujalooline romaan Transwalist. Kirjutanud Willem de Kuyter. Cestistanud P. Grünfeldt. Hind 30 kop.
17. **Lufus uste taga.** Kriminal romaan Amerikast. Kirjutanud A. K. Green. H. 60 k.
15. **Salakuulaja.** Ujalooline roman Põhja-Ameerika kodaniku sõja ajast. 12 annet. Cestistanud P. Grünfeldt. H. à 12 k.
19. **Kodu õppijate lugemise raamat** pärast aabitja läbi õpimist Cesti emadele abiks ja lastele rõõmuks. Kokku pannud J. Elken. Hind 20 kop.
20. **Suworow.** Maailma kuulsam sõjakangelane. Cestistanud T. Kuusik. Hind 85 kop.
21. **Don Kihote.** Hispania rüütli imelikud teod ja juhtumised. Cestistanud E. Bornhöhe. 15 pildiga. Hind 20 kop.
22. **Püha kuu.** Jakob Liivi lugu laul. Hind 15 kop.

Rööwitud tiivad.

Eduard Wilde jutustus 4. andes.

Ande hind 20 top.

U. Bert kirjutab selle tähtsa raamatu kohta: „Sellest jutust on iseäranis seda kiita, et ta elu väga truult kujutab ja seda põnewalt ja maitsvalt teeb. Tegelaste iseloomud näiub kirjanil nii selgelt filma ette, nagu näeksid oma filmadega. Kõik tõmbab lugejat ühes, tema meeltesse iseäralist märskust ja elavust luues . . . Wilde on suurem inimese hingeolu tundja, kui keegi teine meie jutukirjutajatest . . .“ jne.

Karikas kihwti.

Ed. Wilde uudisjutt.

— Kirjaniku pildiga. —

Hind 45 top.

Elu ja inimeste kirjeldamise poolest iseäranis tähtsa töö pakub tuttav kirjanil ka selle toodega. Teravamalt ja sügavamalt, kui ühesgi endises loos, toob Wilde selles, oma küpsemas ja waimulamas jutustuses, ilma ja elu lugeja waimufilma ette. Jutustuse põnewus kasvab iga päätülga. — Raamat on isegi Soome ja Läti arwustajate poolt kiitust leidnud.

Würst Serebränoi.

Kuulsam ajalooline jutustus Joann Hirmja ajast.

Krahw A. K. Tolstoi järelle T. Kuusil.

Hind 1 rubla.

Wäga huwitaw jutustus, mis meile elawa pildi Wenemaa wanema aja oludest filma ette kujutab. Puhta, mõnusa, põnewa sisuga.

